

DAĞITIMCI VE SOSYAL EŞİTSİZLİK EKSENİNDE EŞİTSİZLİĞİN FARKLI YÜZLERİ

Hayriye Asena DEMİRER*

Öz

Literatürde eşitlik, fırsat eşitliğinden çıktı eşitliğine; şans eşitliğinden ilişkisel eşitliğe; dağıtımsal eşitlikten sosyal eşitliğe; kaynak eşitliğinden sosyo-kültürel eşitliğe çok farklı kavramsallaştırmalarla tartışıla gelmiştir. Bu makalede öncelikle eşitsizliğin ekonomi-politik boyutlarına kısaca değinmekle birlikte, sosyal eşitsizlik tartışmalarını ön plana çıkarmak suretiyle eşitsizliğin sosyal, ahlaki, psikolojik etkilerini vurgulayarak ve toplumun dezavantajlı kesimleri kadar avantajlı kesimleri üzerindeki olumsuz etkilerini de ele alarak, eşitsizliğin çok boyutlu bir nosyon olduğunu ortaya koymaya çalışacağım. İkinci olarak literatürde, eşitlik tartışmaları genellikle bazı sosyal malların eşit dağıtılmasını gerektiren dağıtımcı eşitlik ile statü ayrımlarının belirleyici olmadığı ya da insanların hiyerarşik olarak derecelendirilmiş kategorilere yerleştirilmediği bir toplum idealini tanımlayan bir sosyal eşitlik ya da ilişkisel eşitlik olarak ikili bir sınıflandırmaya tabi tutulmasına karşılık, sosyal eşitlik vurgusunun, Marksizmin kurucusu Karl Marx'dan, ekonomik liberalizmin kurucusu Adam Smith'e ve siyaset teorisinin önde gelen isimlerinden Robert Dahl'a kadar çok farklı yazarların eserlerinde karşımıza çıkabildiğini göstermeye çalışacağım. Dahası makalede, sosyal sınıf tartışmalarının eşitsizlik literatürü içinde marjinalleşmesinin 1) neo-liberalizmin teorik ve 1980'lerden itibaren pratik yükselişyle 2) emperyalizm teorileri, bağımlılık yaklaşımı vb'nin etkisiyle ekonomi-politik eşitsizliklerin daha çok uluslararası ölçekte tartışılmaya başlanmasının iç politik bağlamı biraz ikinci plana itmesiyle, 3) literatürde sosyal eşitsizlik tartışmalarının ön plana çıkmasının ve eşitsizlik sorunsalının maddi eşitlik düzeyinde ele alınmasına yönelik eleştirilerin artmasının maddi eşitsizlik tartışmalarını başka bir gerekçeyle ikinci plana itmesiyle ilişkilendirilebileceğini iddia edeceğim. Sonuç olarak, toplumun dezavantajlı kesimleri üzerindeki maddi eşitsizleri pekiştiren statü eşitsizliklerinin yarattığı baskıyı; lisan, jest ve mimikleri dışlayıcı ve küçümseyici olumsuz algı ve düşünceleri en aza indirgeyecek biçimde kullanma becerisi kazanmadan başlayarak azaltmak gerektiğini öne süreceğim.

Anahtar kelimeler: Eşitlik-Eşitsizlik, Marksizm-Liberalizm, Dağıtımcı Eşitlik, Sosyal Eşitlik, Statü Hiyerarşileri.

DIFFERENT FACES OF INEQUALITY IN THE AXIS OF DISTRIBUTIVE AND SOCIAL INEQUALITY

Abstract

Equality have been discussed in the literature through very different conceptualisations such as equality of opportunity, equality of outcomes, luck

* Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Gelişim Üniversitesi İİBF Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, hademirer@gelisim.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-6679-1015>

equality, relational equality, resource equality, and socio-cultural equality. In this article, first of all, I attempt to put forward that inequality is a multidimensional notion, by shortly touching economy-politic dimensions of inequality and giving prominence to social inequality discussions to focus especially on the social, moral and psychological faces of inequality and by approaching the negative effects of inequality on the disadvantaged segments of society as well as the advantaged ones. Secondly, I try to reveal that social equality emphasis can be found in the studies of writers like the founder of the Marxism Karl Marx, the founder of the economic liberalism Adam Smith and prominent political scientist Robert Dahl, even though equality discussions were classified generally into two categories in the literature: distributive equality which requires that certain social goods are distributed equally, and social equality or/relational equality which identifies a society that is not marked by status divisions or a society that people are not placed in hierarchically ranked categories. Furthermore in the article I argue that the marginalisation of social class discussions in inequality literature can be associated with 1) the theoretical and a the practical rise of neo-liberalism after the 1980's 2) studying of the political economic inequities more in international scale due to the impact of theories of imperialism, dependency theories etc leading to take domestic political dimension of inequity to backseat, 3) come into prominence of social inequality in the literature and increase in the critiques towards the discussion of inequality problematique at the level of material inequalities that taking material inequity back seat with another reason. As a conclusion, I suggest that oppression of status inequalities which consolidate material inequalities over disadvantageous social segments should be decreased begining with gaining skills of using language, gestures and facial expressions in a way minimizing exclusionary and insulting perception and attitudes towards the disantaged ones.

Keywords: Equality-inequality, Marxism-Liberalism, Distributive Equality, Social Equality, Status Hierarchies.

Giriş

Literatürde eşitlik, fırsat eşitliğinden çıktı eşitliğine; şans eşitliğinden ilişkisel eşitliğe; dağıtımsal eşitlikten sosyal eşitliğe; kaynak eşitliğinden sosyo-kültürel eşitliğe çok farklı kavramsallaştırmalarla tartışıla gelmiştir. Eşitsizliğin sebepleri, Weber'in sanayi toplumları için yaptığı gibi –farklı fakat birbiriyle ilişkili (iktisadi) kaynaklar, (politik) güç ve (sosyal) statü (Ridgeway, 2014:2) ya da mülkiyet, güç ve prestij (Luk'anchikova and Iamshchikov, 2019:497)- olmak üzere üçlü bir sınıflandırmayla ifade edilebilir. Diğer taraftan günümüzde bazı akademisyenlerin yaptığı gibi eşitsizliğin sebepleri, iktisadi kaynaklar (ekonomik) ve gücün (politik) kontrolündeki eşitsizlik *maddi eşitsizlikler* olarak tanımlanıp; prestij, statü grupları ya da tabakalaşmaya ilişkin eşitsizlikler *sosyo-kültürel eşitsizlikler* olarak ifade edilmek suretiyle ikili bir sınıflandırmaya da gidilebilir. Zira Miller böyle ikili bir eşitlik literatürü sınıflandırması yapar: 1) Bazı sosyal malların eşit dağıtılmasını gerektiren *dağıtımcı eşitlik*; 2) statü ayrımlarının belirleyici olmadığı ya da insanların hiyerarşik olarak derecelendirilmiş kategorilere yerleştirilmediği bir toplum idealini tanımlayan bir *sosyal eşitlik* (Miller 1998: 23'ten akt Fourie, 2012:109). Benzer biçimde Schemmel de

ikili bir sınıflandırmaya giderek, ayırımı *dağıtımçı eşitlik*¹ ile *ilişkisel eşitlik* (relational equality) arasında yapar ve şans eşitlikçiliğinin de içinde olduğu hâkim liberal dağıtımçı eşitlikçi teorilerin, eşitliği *dağıtımçı* bir ideal olarak tanımladığını fakat buna karşılık eşitliğin *ilişkisel* bir kavram olarak ele alınması gerektiğini önerir (2011:124). Kirby ise ‘kaynaklar, fırsatlar, mutluluk ya da başka şeylerin eşit dağıtılmasını ifade eden *dağıtımçı eşitlik*’ ile bütün insanları diğerinin eşiti olarak gören *temel eşitlik*² arasında ikili bir ayırım yapar (2018:298). Albertsen ve Midtgaard da ‘eşit’ terimini, 1) bazı fayda ya da sorumlulukların *eşit dağıtımını* ima edecek biçimde düz (flat) ya da ‘eşit muamele’ (equal treatment) anlamında ve 2) ‘eşit muamele görme hakkı’ ya da ‘belli bir değer (worth) nosyonuna uygun muamele görme’

¹ Stanford Felsefe Ansiklopedisi, dağıtımçı eşitlik ya da adalet sorunsalının, neyin (gelir, servet, fırsatlar, işler, refah, fayda vb) dağıtımçı adaletle alakalı olduğu ve dağıtımın hangi temelde yapılması gerektiği (eşitlik, maksimizasyon, bireysel nitelikler, özgür devretme) gibi farklı boyutlarda çeşitlilik gösterdiğini ifade eder ve toplumdaki bireyler arasında ekonomik aktivitelerden elde edilecek yarar ve sorumlulukların dağıtımına ilişkin prensipleri “Dağıtımçı Adalet” başlığı altında şu şekilde sıralar: Katı Eşitlikçilik (Strict Egalitarianism), John Rawls’un Farklılık Prensibi, Şans Eşitlikçiliği (Luck Egalitarianism), Liyakate-dayalı Prensip (Desert-based Principles), Refah-temelli Prensip (Welfare-Based Principles), Liberteryen Prensip (Libertarian Principles) ve Feminist Prensip (Feminist Principles) inceler. Yine Stanford Felsefe Ansiklopedisi katı eşitlikçilik hariç olmak üzere diğer dağıtımçı prensipleri, liberalizm geniş sınıflandırması altında tanımlar. Katı Eşitlikçilikler, maddi malların toplumun tüm üyelerine eşit paylaşılmasını; John Rawls’un Farklılık Prensibi toplumun en az avantajlı olanların katı eşitlik durumundakinden maddi olarak daha iyi hale getirdiği sürece eşitsizliklere izin veren bir dağıtımçı prensibi; Şans Eşitlikçileri, sorumluluk ve şans faktörlerine hassasiyetle duyarlı bir dağıtımçı prensibini; Liyakate-dayalı Prensip, şans ve sorumluluk faktörlerine insanların çalışarak neyi hak ettikleri açısından yaklaşan bir dağıtımçı anlayışı; Refah-temelli dağıtımçı prensibi savunular (“faydacılar” (utilitarians) bunların en meşhurdur), ancak refahı artırdığı oranda değerli olan maddi mallar ve hizmetlerin dağıtılmasından ziyade, dağıtımçı prensiplerin refahı nasıl etkilediğinin dikkate alınarak tasarlanması ve değerlendirilmesi gerektiği görüşünü; Liberteryen prensibin savunucuları, şu ana kadar bahsedilen her bir dağıtımçı prensibe karşı biçimde, refah ya da maddi malların maksimize edilmesi ya da eşitliği peşinde koşmanın daha önemli ahlaki talepler olan özgürlük ya da öz-mülkiyet (self-ownership) ile çatıştığı fikrini savunurlar. (Stanford Encyclopedia of Philosophy)

² Kirby bütün insanların birbirlerinin eşiti olduğu konusunda bir fikir birliği olduğu ve herkesin paylaştığı bu eşitlikçi düzlükten de çağdaş siyasal düşüncenin diğer iddialarının ortaya çıktığını görüşüne itiraz eder. Kirby’nin temel iddiası, tek bir temel eşitlik fikrinde birleştiğimiz varsayımının yanlış olduğu ve bizim (batı’nın) siyasal düşüncesinin, en azından iki çok farklı temel eşitlik kavramsallaştırması arasında parçalanmış olduğudur. Kirby ‘eşit değer’ ve ‘eşit otorite’ olarak isimlendirdiği temel eşitliğe dair bu parçalanmanın, batı siyasal düşüncesindeki fikir ayrılıklarından birçoğunun da temel sebebi olduğunu düşünmektedir. O, *eşit değer* (equal worth) “her insanın iyiliğinin eşit ahlaki öneme sahip” olması ve *eşitsiz otorite* (unequal authority) insanlar arasındaki epistemik ve pratik anlamda otorite farklılığına işaret eden birer kavram olarak tanımlar. İnsanlar arasındaki *değer eşitliğini* de, yine kendi içinde *eşit kıymet* (equal value) ve *eşit ağırlık* (equal weight) olarak ikiye ayırır. Eşit kıymet (equal value), bütün insanların –beden, akıl ve/ya da ruhlarının eşit kıymette olması anlamında bir eşit değerliliğini (equal worth) ifade ederken, eşit ağırlık (equal weight) herkesin faydası, mutluluğu, refahı ve çıkarlarının eşit ağırlıkta olmasına işaret eder. *Otorite eşitsizliği* de, insanların epistemik kapasitelerin farklılıkları ya da onlar arasındaki ırk, cinsiyet, sınıf, eğitim, mülkiyet, yaş, erdem ve beceri farklılıkları olmak üzere iki farklı boyutu vardır. (2018:298-302). Dahası Kirby, bütün insanların bedenleri, akılları ve/ya da ruhlarının eşit kıymetli (equal value) olmasına dayandırılan eşit değerde (equal worth) olma kavramının en azından erken Hıristiyanlık düşüncesine kadar geri götürülebileceği düşüncesindedir. Bununla birlikte Kirby bu sistemin Tanrı’nın ölümü ile çöküşünün başladığını ve “bireysel iyiliğin modern ahlaki resmin kalbine yerleşti(ğini)” iddia eder. Böylece bu dönüşümle birlikte faydacılık ile ilahlaştırılan hümanizma fikri, “iyiliği, tamamen insanların bireysel iyiliğinin teşvik edilmesi olarak tanımlanır hale” getirmiş ve eşit değere sahip olmamız, eşit kıymetlilik (value) yerine eşit ağırlıkta (weight) olmamıza dayandırılmaya başlanmıştır (2018:300-302).

anlamında olmak üzere iki temel anlamda kullanırlar (2014:336). Albertsen ve Midtgaard'ın “*eşit muamele görme hakkı ya da belli bir değer (worth) nosyonuna uygun muamele görme*” anlamındaki eşitlik kullanımının, Kirby'nin *temel eşitlik* kullanımına denk görünmektedir.

Sosyal malların eşit dağıtılması üzerinde duran dağıtımcı teorileri eleştiren yazarların da bu ikili sınıflandırmayı dolaylı olarak yeniden ürettiklerini söyleyebiliriz. Örneğin Jonathan Wolff dağıtımcı yaklaşımları eleştirirken, eşitlerden oluşan bir toplum için maddi malların adil bir biçimde dağıtılmasından daha fazlasına ihtiyaç olduğunu ve bu sebeple *insanların birbirlerine yönelik tutumlarına bağlı olan “mallar/iyilikler” (goods)* olabileceğini vurgularken yaptığı gibi (Wolff 1998'den akt Fourie, 2012:116). Feministlerin, liberal dağıtımcı eşitlikçi yaklaşıma eleştirileri arasında özellikle Iris Marion Young'ın liberal “dağıtımcı paradigma”nın “baskının beş boyutu”nda (five faces of oppression) yani sömürü, marjinalleştirme, güçsüzleştirme, kültürel emperyalizm ve sistemik şiddete maruz bırakmada, örneklerini bulan yapısal adaletsizlikleri hakkıyla tanımadığı ve ele almadığını iddiası da meşhurdur. Elizabeth Anderson da bir liberal dağıtımcı eşitlik yaklaşımı olan *şans eşitlikçiliğini*, toplumsal olarak sebep olunan *sosyal hiyerarşiye* itiraz etmek yerine, yetenek ya da fiziksel çekicilikteki eşitsizlik gibi doğal eşitsizliklerin telafi edilmesine odaklanarak önemli noktayı kaçırmakla eleştirir (Young, 1990; Anderson, 1999'dan akt Schemmel, 2011:130). Schemmel'e göre ise ‘dağıtımsalcılığa’ (distributivism) *sosyal ilişkisel* itirazın özü, “adaletin *ilişkisel* boyutunu layıkıyla açıklayamamaları” ve “dağıtımsal sonuçlarından bağımsız olarak *güç ve statü farklılıklarına*, başlı başına potansiyel bir adalet sorunu olarak itiraz etmede başarısız kalmaları”dır (2011:125). Fourie sadece maddi kaynakların eşit dağıtımına önem veren eşitlikçi anlayışın “zayıf eşitlikçilik”; “muhakkak karşılaştırmalı olması gereken hiyerarşik ilişkiler ile ilgilen(en) ve herşeyden önce belli refah düzeyleri ile ilgilenme(yen)” sosyal eşitlikçiliğin “güçlü eşitlikçilik” olarak tanımlayarak hem dağıtımcı teorilere yönelik eleştirilere katkıda bulunur, hem de *dağıtımcı* ve *sosyal eşitlikçilik* arasında ikili sınıflandırma yapanlara katılmış olur (2012:122).

Dağıtımsal eşitsizlik ile *statü eşitsizliği/sosyal eşitsizliği* arasındaki ikili sınıflandırma analitik açıdan gayet işlevsel olmakla birlikte, sosyal eşitlik vurgusunun, Marksizmin kurucusu Karl Marx'dan, ekonomik liberalizmin kurucusu Adam Smith'e ve siyaset teorisinin önde gelen isimlerinden Robert Dahl'a kadar çok farklı yazarların eserlerinde karşımıza çıkabildiğini göstermeye çalışacağız. Zira Marx ve onun çalışmalarından etkilenen Marxist literatür eşitsizliğin öncelikle ekonomik maddi boyutlarına, Robert Dahl gibi siyaset bilimciler de gücün dağıtımına ilişkin maddi boyutlarına odaklanmaktadır. Bununla birlikte, Marx'ın Almanya Sosyal Demokratik Partisi'nin Gotha Programına eleştirisinden (1875) hareketle, onun “ayrıcıklı tek bir eşitlik fikrinin olmadığını” savunanlar kadar (Wolff, 2013:407); onun *sosyal eşitlik* meselesine ilk dikkat çekenlerden olduğunu ileri sürenler de olmuştur (Schemmel,

2011:125). Yine Dahl (1996) her ne kadar siyasal kaynaklara erişimin dağıtımıyla ilgilenirse de yaptığı tartışma kısmen *sosyal eşitlik* boyutu da içermektedir. Benzer biçimde Adam Smith gibi ekonomik liberalizmin kurucu babası sayılan bir iktisatçının çalışmaları incelendiğinde sadece *maddi eşitsizliklere* değil, *sosyal eşitsizliğin* toplumun varıl ve yoksul kesimleri üzerindeki olumsuz etkilerine de geniş yer verdiği görülmektedir. Dahası Smith'in "Nerede büyük bir mülkiyet varsa, büyük bir eşitsizlik vardır. Bir tane çok zengin olabilmesi için en azından beşyüz fakir olmalıdır ve birkaç kişinin refahı birçoklarının sefaletini gerektirir" (Smith'in, Ulusların Zenginliği'nden akt Rasmussen, 2016:344) ya da "Medeni bir toplumda fakirlerin emek ve zamanı, zenginleri rahatlık ve lüks içinde tutabilmek için kurban edilir" (Smith'in Yargı Yetkisi Üzerine Dersler'inden akt Rasmussen, 2016:345) "Marksizm"i çağrıştıran ifadeleri de vardır. Dolayısıyla Fourie'nin, eşitliğe ilişkin birçok tartışmanın *dağıtım sal eşitlik* vurgusu taşıdığını ifade etmesine (2012:109) karşılık, *sosyal eşitlik* boyutuna Karl Marx, Adam Smith ve Robert Dahl gibi çığır açıcı yazarlarda da rastladığımızı söyleyebiliriz.

Dahası bu makalede eşitlik sorunsalını, eşitsizliğin ekonomi-politik boyutuna (Marx, 1957; Pikety, 2014; Kuznets, 1953; Dahl, 1996) değinerek fakat ağırlıklı olarak statü (Fourie, 2012; Ridgeway, 2014; Scanlon, Schemmel, 2011; Wolff, 2013), ahlak (Smith, 1998), psikoloji, tüketim alışkanlıkları, sağlık (Wilkinson ve Pikett, 2017) vb etkilerini vurgulayacak ve toplumun dezavantajlı kesimleri kadar avantajlı kesimleri üzerindeki olumsuz etkilerine (Fourie, 2012; Holmes ve McKenzie, 2019; Smith, 1998) işaret edecek biçimde ele alarak Wolff'un deyişiyle eşitliğin "iç gerilimlere sahip basit olmayan bir nosyon" (2013:411) olduğunu ortaya koymaya çalışacağız.

1. İKTİSADİ EŞİTSİZLİKLERE VURGU YAPAN YAKLAŞIMLAR

Sacweh *liberal demokratik* geleneği ima ederek "eşitlik ideali ve mevcut hiyerarşi ve mümkün kıldığı eşitsizliklerin eleştirisi, 19.yy'ın sonundan 20.yy'ın ortalarına Batılı kapitalist demokrasileri niteleyen *eşitlikçi sosyal değişimin arkasındaki anahtar itici güç* olarak anlaşılmıştır" (2017:63) tespitinde bulunur. Thomas Pikety ise 19.yy'ın sonundan 20.yy'ın ortalarına kadar *Marksist* eşitsizlik eleştirilerinin yoğunlaşmasına sebep olan gelişmeleri şöyle özetler:

Ekonominin büyümesine rağmen ya da belki de kısmen bu sebeple ve aynı zamanda hem nüfustaki artış hem de artan tarımsal üretkenlikten kaynaklanan muazzam kırsal göçten ötürü, işçiler varoşlara doluştular. Çalışma saatleri uzundu ve ücretler çok düşüktü. Daha gözle görülür, daha sarsıcı ve belli açılardan Eski Rejimin kırsal sefaletinden daha ekstrem yeni bir kentsel sefalet ortaya çıktı. *Fabrikalardaki çocuk işgücünü 8'den büyük (1841'de Fransa'da) ya da madenlerde 10'dan büyük olan (1842'de İngiltere'de) çocuklarla sınırlayan yasalar yazarlarının hayal gücünden*

fişkarmadığı gibi Germinal, Oliwer Twist ve Sefiller de yazarların hayal ürüdü değildi. .... 1870-1914 arasındaki dönemde gördüğümüz en iyi ihtimalle aşırı yüksek düzeydeki eşitsizliğin istikrar kazanması ve belli açılardan özellikle de servetin artan biçimde toplanmasının gösterdiği bitmek bilmez bir eşitsizlik döngüsüydü. Her halükarda, 1840'larda işçi gelirleri sabitlenirken, sermaye büyüdü ve endüstriyel kârlar arttı. Bu herkes için açıktı. (2014:12-13). (italikler bana ait)

Bu bağlamda ilk komünist ve sosyalist hareketlerin geliştiğini ifade eden Pikety, bu hareketlerin temel iddiasını “yarım yüzyıllık endüstriyel büyümeden sonra, kalabalıkların durumu önceden olduğu kadar sefalet içindeyse ve bütün hukukçuların yapabildiği fabrikalardaki çocuk işgücünün 8 yaşın altında olmasını yasaklayabilmekten ibaretse, endüstriyel gelişmenin, teknolojik yeniliklerin, bunca meşakkat ve nüfus hareketlerinin faydası neydi?” sorusuyla özetler (2014:13). Marx’ın (2002) 1848’de yayınladığı *Komünist Manifesto*’su komünist-sosyalist söylemin öncülü olmuştur. Marx (1957) kapitalist düzeni, işçi sınıfını yabancılaştıran, artı değeri emekçilere değil üretim araçlarının sahiplerine aktaran bir sömürü düzeni olarak eleştirmiştir ve böyle bir düzenin sınıf çatışmasında dezavantajlı konumda olanlarca yapılacak bir devrimle yıkılmasını ardından da sosyalist ve onu takiben komünist düzen kurulmasını öngörmüştür. Bununla birlikte Schemmel, eşitlik meselesini sadece dağıtımsal eşitlikten ibaret gören yaklaşımlara karşı ilk itirazı, “Almanya Sosyal Demokratik Partisi’nin Gotha Programının 1875’ten beri komünizmin hedeflediği sosyal ilişkilerin niteliksel dönüşümünden ziyade yanlış biçimde ‘maddi yararların toplumda adil dağıtımına odaklandığını iddia ederek” Marx’ın yaptığını ileri sürer (2011:125). Benzer biçimde Wolff da, Gotha Programının Eleştirisi’nde (1875) Marx’ın “ayrıcalklı tek bir eşitlik fikrinin olmadığı genel yaklaşımını” açık bir biçimde ifade ettiğini öne sürer (2013:407).

Marx’dan etkilenmekle birlikte, kapitalist üretim tarzının olumsuz etkilerini ele alırken *analiz düzeyini ulusal ölçekten uluslararası ölçğe taşıyan* Emperyalizm teorileri (Lenin, 1975), Bağımlılık yaklaşımları (Frank, 1966), Dünya Sistem Teorisi (Wallerstein, 1974) ve Yapısal Şiddet yaklaşımı (Galtung, 1971) sırasıyla ekonomik eşitsizliğin uluslararası ölçekteki sömürgecilik; tek taraflı bağımlılık; merkez, çevre ve yarıçevrenin içinde olduğu bir dünya ekonomisi; iktisadi emperyalizmin yanısıra kültürel ve başka emperyalist boyutlar da içerdiğine dair olumsuz etkilerini deşifre etmeye odaklanmıştır.

Diğer taraftan Sacweh “21.yy’ın başlarından itibaren “eşitlik krizi” ile karşı karşıya olduğumuzu” ve bunun iki temel gerekçesi olduğunu iddia eder. Bir taraftan, “gelir ve servetteki artan eşitsizlik, azalan sosyal hareketlilik, derinleşen fakirlik, refah devletinde tasarrufa gitme ve birçok Batılı ulusta düşük sosyal sınıfların siyasal bağlarının artan biçimde kopuşunun belgelenmesi(nin)” eşitlik idealinden bizi daha da uzaklaştırdığına dikkatimizi çeker. Diğer taraftan, “pekçok Batılı toplumda, bireysellik, kendini gerçekleştirme, özerklik, özgünlük ve bireysel sorumluluğu vurgulayan sosyo-kültürel yönelimler, benzerlik üzerine inşa edilen kolektivist dayanışma nosyonunun zayıflatılması” sebebiyle “gelecekteki

sosyal değişime ilham verebilecek normatif bir referans noktası olarak “eşitlik fikrinin ta kendisinin çekiciliğini yitirmeye başladığını” ifade eder (2017:63). Honneth de kendini gerçekleştirmenin ortak çalışmadan ziyade bireysel olarak bulunması gerekliliğine dair artan baskılara işaret eder ve dahası bunun kişiselliğin (selfhood) anlamlı biçimlerinde ve dolayısıyla mutlulukta bir düşüşe sebep olduğuna dikkat çeker (akt Holmes and McKenzie, 2019:445). Benzer biçimde Wolff; Brian Barry, Michael Walzer ve onlardan etkilenenlerin yanısıra, Nancy Fraser ve Iris Marion Young gibi daha radikal ve feminist olanların yazdıkları istisna oluşturmakla beraber, “en azında John Rawls’dan beri *sosyal sınıf tartışmalarının*, artık eşitlik ve eşitsizlik üzerine felsefi yazıların dışında kaldığını” vurgular ve bu sebeple “eşitlik üzerine çağdaş yazıların çoğunun özellikle de daha önceki dönem yazılarıyla karşılaştırıldığında oldukça solgun (anaemic)” olduğunu öne sürer (2013:413).

“Sosyal sınıf” tartışmalarının eşitsizlik literatürü içinde marjinalleşerek “*solgunlaşması*”nın şu üç gelişmeyle ilişkilendirilebileceğini iddia edeceğim: 1) II. Dünya Savaşı sonrasında Hayek (1944) ve Friedman’ın (1962) piyasaya devlet müdahalesini sırasıyla bireysel özgürlüklere temel bir tehdit hatta “Frankenstein” olarak sunan neo-liberal *fikirlerinin* yükselişle ve 1980’lerde hem Thatcher İngiltere’si hem de Reagan Birleşik Devletleri’nde neo-liberal *politikaların* yoğun olarak uygulanmasıyla; 2) Marksizmden etkilenen literatürde emperyalizm teorileri, bağımlılık yaklaşımı vb’nin etkisiyle *ekonomi-politik eşitsizliklerin daha çok uluslararası ölçekte tartışılmaya* başlanmasının *iç politik bağlamı biraz ikinci plana itmesiyle*; 3) sosyoloji ve sosyal psikoloji literatüründe dağıtımçı eşitsizlik yaklaşımlarına yönelik eşitsizlik sorunsalının maddi düzeyde ele alınmasının sorunlarına yönelik haklı eleştirilerle (Kirby, 2018; Ridgeway, 2014; Schemmel, 2011; Wolff, 2013; Young, 1990) ve *sosyal eşitsizlik tartışmalarının ön plana çıkarılmasının* özellikle eşitlik meselesinin *sosyal sınıf* bağlamında ele alınmasını ikinci plana hatta planın dışına itmeye dolaylı olarak katkıda bulunmasıyla. Elbette eşitsizliğin ekonomik boyutuna odaklananların nesli tükenmiş değildir (Arneson, 1989; Bartels, 2008; Cohen, 1989; Dworkin, 1981; Gilens, 2012; Piketty 2014; Putnam 2015; Stiglitz 2012) ve Rasmussen’in de dikkat çektiği gibi, ekonomik eşitsizliğin olumsuz etkileri üzerine yeni çalışmaların birçoğu, onun nasıl 1) ekonomik büyümeyi engellediği, 2) sosyal hareketliliği önlediği, 3) demokrasiyi zayıflattığı ya da 4) bazı hakkaniyet ve adalet standartları ile zıt olduğunu vurgulamaya devam etmektedir (2016: 342).

Ekonomik eşitsizlik üzerine tartışmalarda özellikle Kuznet’in 1953’te yayınlanan, *Gelir ve Birikimlerde Üst Gelir Gruplarının Payı* isimli eserinde, 1913-1948 arasında Birleşik Devletlerde gelir eşitsizliğinin keskin bir düşüş içerisinde olduğunu iddia etmesi büyük etki yaratmıştır. Yine 1955’te “Ekonomik Büyüme ve Gelir Eşitsizliği” başlığıyla yayınlanan konferansında Kuznets, Birleşik Devletlerde 19.yy’a tekabül eden sanayileşmenin ilk evreleri ile bağlantılı olan eşitsizliğin doğal olarak artış

gösterdiği ilk aşamasını, 20.yy'ın ilk yarısında başladığını düşündüğü eşitsizliğin keskin bir biçimde düştüğü bir aşamanın takip edeceğini iddia etmişti. Kısacası Kuznets'in temel düşüncesi, eşitsizliğin otomatik olarak düşmekte olduğuydu (Pikety, 2014:16-17).

Kuznets'in iddiaları her ne kadar çarpıcı olsa da yaklaşık altmış yıl sonra onun çıkarımlarını eleştiren Pikety'e göre, sihirli Kuznets eğrisi yani 1914-1945 arasında neredeyse bütün zengin ülkelerde gözlemlenen gelir eşitsizliğindeki hızlı azalma, "herşeyden önce dünya savaşları ve neden oldukları şiddetli ekonomik ve siyasal şoklar yüzünden"di (2014:17). Pikety'nin hem Kuznets'e hem de Marx'a eleştiri olacak şekilde yeni tarihsel kaynaklardan çıkardığı iki sonuç vardır: Birincisi, servetin dağılımının tarihinin daima son derece siyasal olagelmesi ve bu sebeple sadece ekonomik mekanizmalara indirgenemezliği. Pikety'nin kendi ifadesiyle "kitabının kalbini oluşturan" ikinci sonuç ise, "servet dağılımının dinamiğinin, dönüşümlü olarak [gelir dağılımında] yakınsama ve iraksamaya doğru iten güçlü mekanizmaları açığa çıkar"masıdır. Pikety 'yakınsama'yı, yani eşitsizliklerin azalması ve kapanması doğrultusunda iten mekanizmaları "bilginin ve eğitim ve becerilerdeki yatırımın yaygınlaşması" olarak özetler ve daima yakınsama yönünde eğilim gösterebilen sermaye ve işgücünün hareketliliği ekonomik yasanın etkisini ise bilgi ve yeteneklerin yaygınlaşması kadar güçlü bulmaz. (2014:21). Aynı zamanda Pikety, yakınsama doğrultusunda işleyeceği varsayılan, üretim teknolojilerinin zamanla işçiler açısından daha fazla beceri gerektireceği ve dolayısıyla sermayenin gelirden elde ettiği pay düşerken işgücünün payının artacağını varsayan "insan sermayesi hipotezini" ve kuşak çatışmasının sınıf çatışmasının yerini alacağı hipotezini de "iyimser" ve "büyük oranda asılsız" bularak eleştirir. Dahası Pikety "Çok uzun zamandır, işgücünün ulusal gelirden elde ettiği payın dikkate değer ölçüde arttığına dair çok az kanıt vardır: "insan olmayan" (nonhuman) sermaye 21.yy'da da 18 ve 19.yy'da olduğu kadar vazgeçilmezdir ve gelecekte de vazgeçilmez olmayacağına dair bir sebep yoktur" tespitinde bulunur ve miras kalan servetin "Balzac'ın Goriot Baba döneminde olduğu kadar 21.yy'ın başında da belirleyici" olduğunu iddia eder. Pikety uzaksama kuvvetlerini ise "en çok kazananlar(ın) kendilerini geri kalanlardan geniş bir pay bırakarak (marjin) çabucak ayırabil"meleri ve "uzun vadede servetin eşit dağılımına temel tehdidi oluştur"an büyümenin zayıf ve sermaye karlılığı yüksek olmasından kaynaklanan sermaye birikimi ve temerküzü süreci ile bağlantılı olan bir dizi kuvvet olarak tanımlar (2014:22, 23).

Özetle Pikety, Kuznet'in iddia ettiği gibi gelir eşitsizliğinin otomatik olarak düşmesi şöyle dursun, Amerika'da en üst %10'luk dilimin ulusal gelirden elde ettikleri payın 1910-1920 arasında ulusal gelirin %45-50'ini oluşturduğunu, 1940'da bunun % 30-35'e düştüğünü, 1950-1970 arasında gelir eşitsizliği %30-35 seviyesinde sabitlendiğini ve 1980'lerde ise gelir eşitsizliğinin hızla artarak 2000'e gelene kadar yine ulusal gelirin %40-45'ini oluşturduğunu ifade eder (2014:23). Eşitsizlikteki bu dikkat çekici

artışı, “büyük firmaların en üst yöneticilerinin toplumun geri kalanından tam bir biçimde ayrılışını” sağlayan “gelirlerindeki emsalsiz artışla” açıklar. Piketty’e göre büyük firmaların en üst yöneticilerinin gelirlerinin emsalsiz biçimde artışı ise, ya “bu üst yöneticilerin beceri ve üretkenliklerinin diğer işçilerinkiyle karşılaştırıldığında ani bir artış” göstermesinden ya da “bu üst yöneticilerin genellikle kendi ücretlerini, bazı durumlarda sınırsız bir biçimde ve birçok durumda bireysel üretkenlikleri ile ... açık bir ilişkisi olmayacak biçimde, belirleme gücüne sahip olmaları”ndan kaynaklanabilir. Bu olgunun temelde Birleşik Devletlerde ve daha az oranda İngiltere’de görüldüğünü, diğer müreffeh ülkelerde de (Japonya, Almanya, Fransa ve diğer kıta Avrupası devletleri) daha az belirgindir olmakla birlikte eğilim aynı yönde olduğunu ifade eder. (Piketty, 2014:23-24).

İktisadi eşitsizliklere vurgu yapan bazı yaklaşımlar üzerinden eşitsizliğin ekonomik boyutuna değindikten ve “sosyal sınıf” tartışmalarının eşitsizlik literatürü içinde marjinalleşmesine dair bazı açıklamalar sıraladıktan sonra, bu bölümde Robert Dahl üzerinden eşitsizliğin siyasal boyutuna değinmeye çalışacağım.

2. SİYASAL EŞİTSİZLİKLERE VURGU YAPAN YAKLAŞIMLAR

Robert Dahl’ın siyasal eşitsizlik sorununa odaklandığı “Eşitliğe karşı Eşitsizlik” makalesinde, siyasal eşitlik ve demokrasiye erişilebilirliğin diğer şeylerin yanısıra “para, servet, sosyal konum, onur, itibar, yasal statü, bilgi, bilişsel kabiliyetler, enformasyon, baskıcı kapasiteler, örgütler, iletişim araçları, bağlantılar, değerli mal ve hizmetler” gibi “siyasal kaynaklara erişimin *dağıtımına* ve bir kimsenin hedeflerini gerçekleştirmek için onlara başvurmaya istekliliğine bağlı” olduğunu ifade eder (1996:639). Temel sorunsal siyasal kaynakların eşit dağılımı olmakla birlikte, bu siyasal kaynakların arasında” sosyal konum, onur, itibar, yasal statü”yü de sayması, sosyal eşitliğe değinmesi anlamına gelmektedir. Dahl’a göre, siyasal kaynaklara erişimin dağıtımı 1) şans, 2) insani yatkınlık, 3) doğuştan gelen veya kazanılan avantajlar ve 4) muhalefet ve direniş olmak üzere temelde dört faktörden etkilenir (1996:640-645). Şans faktörünü açıklarken “Aramızda hangimiz doğduğu koşulları, zamanı, yeri, aileyi, genetik mirası, sınıf ya da kastı, etnik grup ya da ırkı, ülkeyi, ya da dünyanın hangi bölgesinde doğacağını seçti?” diye soran Dahl, “insanlık tarihi boyunca insanların çoğu için doğum kaderdir” der ve siyasal kaynaklara erişim noktasında da “modern demokratik ülkelerde bile, doğumu sıklıkla kümülatif hale gelme eğiliminde olan, genellikle başından itibaren avantaj ya da dezavantaj sağla”yan büyük öneme sahip bir faktör olarak tanımlar (1996:639-640). Dahl, siyasal kaynakların dağıtımını etkileyen başka bir faktörü insana ait bir sınırlılık, küçük ölçekli gruplar içinde yaşarken fedakarlık yapmayı daha kolay, ölçek büyüdükçe fedakarlık yapmayı daha zor hale getiren bir sınırlılık olarak ifade eder:

Aile bağları, akrabalık, dostluk, ortak tecrübe, tarih ve mitten müteşekkil kuvvetli bağlarla bir araya getirilip birleşmiş küçük bir grubun üyesi olarak, diğerlerinin çıkarlarının senin de çıkarın olduğunu düşünebilirsin. ....Grup sayıca büyüdükçe, homojenlik azaldıkça ve çatışan çıkarlar arttıkça, evrensel ahlaki bir prensip için kendi çıkarından fedakarlık etmek, fedakarlığının ölçөгünü daha da artırmanı gerektirir. Yine de grubun sayısal olarak büyüdükçe, sevgi, alaka ve dayanışma bağları zayıflar: giderek diğerleri senin için daha yabancı, bilinmeyen, fiziksel, psikolojik ve sosyal olarak sana uzak hale gelir. ... Diğerlerini kendimizin yararlandığı haklar ve ayrıcalıkları eşit olarak hak edenler olarak görmek ve muamelede bulunma istekliliğimize ilişkin bu insani sınırlılıklar, ... duygularımıza yerleşmiş olabilir ve kolayca uzaklaştırılmaz. (1996:642).

Dahl'ın kaynaklara erişimin dağıtımını etkilediğini düşündüğü üçüncü faktör, “doğuştan gelen ve kazanılan avantajların”, “eşitsizlikleri sürdüren gelenek, dil, yasa, sosyal yapı, ekonomik düzen, devlet, din, ve yaygın teknolojinin kudretli kuvvetlerini kullanan, kapsamlı ve gayet sabit eşitsizlik, kontrol ve baskınlık sistemlerine büyütülerek” kümülatif olarak katmerlenmesi dediği şeydir. Bu da sosyal statü ve dolayısıyla *sosyal eşitlik* boyutu içermektedir (1996:643). Aynı zamanda ilerde bahsedeceğim, Ridgeway'ın (2014:3), kaynaklar ve gücün sabit olmayan biçimdeki kontrolünü, statü inançlarının statü farkına dönüştürerek eşitsizlikleri pekiştirdiği tespiti ile Arnold'ın “eşitsizlik dini” kavramsallaştırmasını (akt Wolff, 2013:413) da çağrıştırmaktadır. Dahl'ın “sabit sistemlere kümülatif olarak dönüşen eşitsizlik örnekleri”ne “kölelik ve kadınların tabiiyeti”ni (1996:643) vermesi de yine Ridgeway'ın varmış olduğu “cinsiyet, ırk ya da sınıf temelli yaşam tarzı gibi farklılıklara ilişkin statü inançları, ... maddi sonuçlar üzerine eşitsizlikleri statü eşitsizlikleri temelinde sürekli yeniden üretebilir” (2014:4) sonucuna birebir paraleldir.

Dahl'ın siyasal kaynaklara erişimin dağıtımını etkilediğini düşündüğü ilk üç faktör eşitsizliğin sürdürülebilirliğine katkıda bulunurken, dördüncü faktör olan “muhalefet ve direniş” Pikety'nin ifadesiyle eşitsizlikten “uzaksama” yönünde bir işlev görmektedir diyebiliriz.

3. SOSYAL EŞİTSİZLİĞE VURGU YAPAN YAKLAŞIMLAR

Fourie, sosyal eşitliği “sosyal statü hiyerarşilerine karşıtlığı içeren birşey” olarak tarif eder (2012:108-109). Bir statü hiyerarşisinin, “bir davranış, sosyal pratik ya da politika, bir kişi ya da bir grup insan ile diğerleri arasında özel bir eşitsizlik ilişkisi ifade ettiğinde” ortaya çıktığını ve “aşağı ve üstün olanlar arasındaki ilişkiyi” tarif ettiğini belirtir (2012:111). Fourie, *statü hiyerarşine* örnek olarak ABD ve Güney Afrika'daki siyahlar ve beyazlar arasındaki ilişkileri verir:

ABD'de siyahların beyazlara yaklaşmamak için yollarından çekilmek için kaldırımdan inmeleri beklenirdi. Irk ayrımcılığı Güney Afrikası'nda siyah insanların, beyaz erkeklere Afrika dilinde “Patron” anlamına gelen “Baas”, beyaz kadınlara da “Madam” olarak seslenmesi beklenirdi. Bu genellikle siyahların beyaz işverenlerine seslenme tarzı olmakla birlikte onların sıklıkla herhangi bir beyaz insana, yabancılar dahil olmak üzere “Patron” ya da “Madam” olarak seslenmeleri beklenirdi. Diğer

taraftan beyaz insanlar, genellikle yetişkin siyalara “oğlan” ya da “kız” diye seslenirdi (2012:108).

Peki sosyal hiyerarşiler ne zaman ortaya çıkmıştır? Wilkinson ve Pickett’a göre, hem “insanlığın gelişiminde sosyal örgütlenmenin üç temel dönemi olduğu: 1) şempanze ve diğer maymunlarda görüldüğü gibi insan öncesi baskınlık hiyerarşileri (pre-human dominance hierarchies), 2) insanlığın tarih öncesinin eşitlikçi avcı ve toplayıcı toplumları, 3) daha yakın tarımsal ve endüstriyel toplumların sosyal hiyerarşileri” konusunda, hem de “eşitsizliğin ortaya çıkışının son 10-12 bin yıldır tarımın gelişmesiyle ilişkilendirilmesi üzerinde” belli bir uzlaşma var görünmektedir. Yine onlara göre tamamen tabakalı sınıf sistemlerinin ise yaklaşık 5500 yıl önce, yerleşik tarım ve yüksek nüfus yoğunluğu ile birlikte görülmeye başladığı düşünülmektedir (2017:12). Başka bir ifadeyle, insan türünün “zamanın yaklaşık %90-95’inde ağırlıklı olarak yüksek düzeyde eşitlikçi avcı-toplayıcılar” (Wilkinson ve Pickett, 2017:12) olarak ve insan türünün yeryüzünde yaklaşık 3 milyon yıldır varlık gösterdiği düşünüldüğünde “son birkaç dakikaya kadar, ... bütün yaşamlarını akrabalığın bir araya getirdiği gayet küçük gruplar halinde” yaşadıkları (Dahl, 1996: 640) tahmin edilmektedir. Adam Smith’e göre de yüksek ekonomik eşitlik, ancak “evrensel fakirlik”in geçerli olduğu ilkel avcı toplumlarda mümkün olabilir (akt Rasmussen, 2016:344).

Anlaşılan o ki eşitsizlik tarım toplumlarının temel problemi olduğundan, eşitsizliğe yönelik tartışmalar da uzun zamandır yapılmaktadır. Luk’ianchikova ve Lamshchikov, Plato’nun, gerçekte tek bir devletin, biri zengin biri fakir iki devletten oluştuğuna ve ikisinin birlikte yaşamasına rağmen mücadele içinde olmasına yönelik tespitlerinden hareketle, sosyal eşitsizlik probleminin teorik olarak antik Yunan’da çalışılmaya başladığını iddia ederler (2019:496). Onlara göre Aristo’nun da bütün devletlerin -çok zengin, çok fakir ve orta sınıf- olmak üzere üç sınıftan oluştuğuna inanması ve en iyi toplumu orta sınıf temelli ve en iyi devleti orta sınıfın en büyük olduğu ve diğer iki sınıftan güçlü olduğu ve onlar arasında sosyal dengeyi sağladığı devlet olarak tanımlaması da, sosyal eşitsizlik problemine değinmek içindir (Luk’ianchikova and Lamshchikov, 2019:497). Elbette Plato ve Aristo gibi köleliğin kurumsallaştığı toplumlarda yaşayan ve bunu meşru gören filozofların eşitlik sorununa bugünkü mânâda değinmeleri beklenemez, diğer taraftan sosyal sınıflar arasındaki farklılıkların toplumsal etkileri üzerine düşündükleri anlaşılmaktadır.

Scanlon’un erken radikal eşitlikçi ana-damarın temsilcileri olarak gördüğü Rousseau ve R.H. Tawney’in eşitlik üzerine fikirleri de sosyal eşitlik boyutu içermektedir. Rousseau, sosyal eşitlik tartışmalarına da katkı sağlayacak biçimde sosyal derecelendirmedeki eşitsizlikleri doğal eşitsizlikler temelinde meşrulaştıran ‘Aristotelyen argüman’ olarak adlandırılan yaklaşımı eleştirir. Rousseau’ya göre, doğal eşitsizlikler *sosyal eşitsizlikleri* şiddetlendirebilir fakat onlar ne bu eşitsizliklerin nihai sebebidir

ne de bu eşitsizlikleri meşrulaştırır, dolayısıyla Rousseau, Ridgeway (2014) ve Schemmel (2011) gibi sosyal hiyerarşilerin öncelikle sosyal kaynaklı olduğunu düşünür (Rousseau 1984'den akt Fourie, 2012:110).

Wolff'a göre Rousseau, bir kimsenin değerini satın alacak kadar zengin ya da ya da kendini satmaya ihtiyaç duyacak kadar fakir olmadığı bir toplum modelinden yana olduğuna dikkat çekmesine rağmen, *maddi eşitlikten ziyade diğer eşitlik türleriyle* daha ilgiliydi:

Yine de, Rousseau'nun toplumdaki bölünmeye ilişkin ve bunun üstesinden gelinmesinin önemine dair endişesi, sosyal damgalamadan kaçınma kadar belki ondan daha da fazla, baskınlığa ilişkindir. Aslında Rousseau'nun endişesi, hem birey hem grup temellidir, öyle görünmektedir ki yalnızca bir bireyin değerleri tarafından baskı altına alınmasıyla değil, bir grup ya da sosyal sınıfın başka bir grup ya da sosyal sınıf tarafından baskı altına alınmasıyla da ilgilidir. (2013:412)

Rousseau'da olduğu gibi Tawney'de de sosyal eşitlik endişesi olduğu anlaşılmaktadır. Tawney bireysel eşitsizliklerden daha ziyade sınıf baskınlığını kastederek de *sosyal eşitliğin, maddi eşitlikten daha önemli olduğunu* ifade eder:

İtici olan, çevre topluluğu ve ortak bir eğitim ve yaşam alışkanlığı, ortak bir saygı ve düşünme geleneğine sahip olduğundan, bir kimsenin diğerlerinden *daha fazla kazanması* gerektiği değildir. İtici olan, bazı sınıfların diğerlerinin keyfini çıkardığı medeniyet mirasından dışlanması gerektiği ve *nihai ve temel insan kardeşliği gerçeğinin ekonomik zıtlıklar tarafından örtülmesidir* (Tawney'den akt Wolff, 2013:414).

Burada Tawney, Kirby'nin (2018) *değer eşitliğinden kaynaklanan temel eşitlik* dediği şeyi vurguluyor görünüyor. Tawney'in işçi sınıfı hareketine atfettiği değer de, belli açılardan *maddi kaygılardan* ziyade sosyal anlamda *damgalayıcı farklılıkların* olmaması gibi değerleri ön plana çıkarmaktadır:

İşçi sınıfı hareketinin temsil ettiği, onu daima anlamlı kılan açıkçası, servet biriktirme aracılığıyla bireysel gelişmeye yapılan abartılı vurguyu düzeltici olarak *sosyal dayanışma* düşüncesidir. Para ve güç insanlığa hizmet etmediğinde, para ve ekonomik güce daha düşük, insanlığa daha yüksek bir değer verilmesinin teşvik edileceği bir toplum ihtimalinin mümkün olduğuna dair bir inançtır. (Tawney'den akt Wolff, 2013:414)

Scanlon ve Miller'in çalışmalarında da *sosyal eşitlik* vurgusu görülür. Miller “insanların çok önemli bir anlamda birbirlerine eşitler olarak davrandıkları bir yaşam biçimini tanımlayan” sosyal eşitliğin, ihmal edilmemesi gerektiğine inanır (Miller 1998'den akt Fourie, 2012:109). Scanlon, “Eşitsizliğe Yönelik İtirazların Farklılığı” isimli sunumunda, neden eşitsizliğin ortadan kaldırılması gerektiğine dair şu beş temel gerekçeyi sıralar: 1) ızdırabı ya da ciddi boyutlarda mahrumiyeti gidermek, 2) statüdeki damgalayıcı farklılıkları engellemek 3) kabul edilemez güç ve baskı biçimlerinden kaçınmak, 4) prosedürel hakkaniyetin gerektirdiği başlangıç yerlerinin eşitliğini korumak 5) Prosedürel hakkaniyet bazen çıktılarının

eşitliği durumunu destekler: eğer bir grubun üyeleri eşit iddialara sahipse o zaman eşitsizlik için özel sebepler olmadıkça faydalar eşit olarak paylaşılmalıdır. (akt Wolff, 2013:409). Bu beş maddeden anlaşıldığı üzere Scanlon'da hem maddi eşitlik hem de sosyal eşitliğe gönderme vardır. Scanlon'un eşitsizliğe itirazının ikinci gerekçesinin “statüdeki damgalayıcı farklılıkları engellemek” oluşu, açık bir sosyal eşitlik talebini ifade eder. Dahası Scanlon statü farklılıklarını ortadan kaldırmanın, insanların birbirlerini eşitler olarak gördüğü bir toplum idealinin bir parçası olduğunu ve bu idealin Rousseau ve Tawney'i temsilcileri arasında saydığı ‘radikal eşitlikçi düşüncede, *dağıtım sal adaletten* daha önemli bir rol oynadığını’ iddia eder (Scanlon 2000'dan akt Fourie, 2012:109).

Benzer biçimde Wilkinson ve Pickett da, eşitlikçi toplumlar ile karşılaştırdıkları dereceli sistemler ya da hiyerarşik yapıların, hem maddi eşitsizliklerine hem de statü eşitsizliğine dikkat çekerler. Onlara göre farklı türlerdeki dereceli sistemlerin (ranking systems) “saf” mantığını “1) baskınlık hiyerarşisindeki pozisyonun, *kıt kaynaklara erişim konusunda kimin kim üzerinde daha ağır bastığını belirlemesi*, 2) düzenlemelerin kuvvet ve güce dayanması, 3) ihtilafların kuvvetli olanların yargılaması ile çözümlenmesi, 4) *üstün olanlara saygı ve hürmet gösterilmesi ve ast durumunda olanlara herhangi bir cezadan korkmaksızın ve küçümseyerek muamele edilmesi*” oluşturur (numaralandırma bana ait) (2017:13). Buna göre ilk üç özellik, daha çok dereceli sistemlerdeki *maddi eşitsizlik*, dördüncüsü ise *sosyal eşitsizlik* boyutunu vurgulamaktadır. Diğer taraftan onlar derecelendirmeyi kaynaklara erişimdeki temel belirleyici olmaktan çıkaran daha eşitlikçi toplumların temel niteliklerini, “mütekabiliyet, paylaşma ve işbirliğine dayanan sosyal hesap verme sistemleri” oluşturmaları ve bu toplumlarda “güven ve güvenilirliğin esas” olması olarak açıklarlar (2017:13). Schemmel'in dağıtımçı eşitlikçiliği, “eşitsiz ilişkilere, yani *dağıtım sal sonuçlarından bağımsız* olarak güç ve statü farklılıklarına, başlı başına potansiyel bir adalet sorunu olarak itiraz etmede başarısız kal(dığı)” için eleştirmesi de statü farklılıklarına duyarlılığı olan bir sosyal eşitsizlik anlayışına sahip olduğunu ima etmektedir (2011:125).

Sosyal eşitsizlik ile dağıtım sal eşitsizlik, eşitsizliğin farklı boyutları olmakla birlikte bunlar arasında ilişki kuranlar da vardır. Örneğin Scanlon, büyük gelir farklılıklarının, belli dağıtım türlerinin statü eşitsizliklerinin nasıl yaratıldığına açık bir örnek oluşturduklarını ve büyük servet ve gelir eşitsizliklerinin tabanında yaşayanların, onlar tarafından utandırılıp küçük düşürüldüklerini ifade eder (Fourie, 2012:115). Kısaca Scanlon'a göre büyük gelir farklılıkları *dağıtım sal eşitsizlik* örneği oluşturur ve bu da *sosyal eşitsizliğe* sebep olur. Benzer biçimde Nancy Fraser da, ekonomik dezavantajın yapısal eşitsizliği tanınmayı tehdit eden hiyerarşileri pekiştirebileceği için maddi kaynakların yeniden dağıtımının karşılıklı tanınip-onaylanma amacından ayrılamayacağını düşünür (akt Holmes and McKenzie, 2019:445).

Diğer taraftan Ridgeway sosyal eşitsizlikleri, dağıtım sal eşitsizliklerden *bağımsız işleyen* birşey olarak ele alır (2014:12). Benzer biçimde Schemmel, sosyal adaletle alakalı olduğunu ifade ettiği kurumların insanlara nasıl muamele ettiğinin “dağıtım sal etkilerinden *bağımsız ya da en azından buna indirgenemez*” olduğunu ifade eder (Schemmel, 2011:125). Dahası Ridegeway bir sosyal eşitsizlik kaynağı olarak statünün, kaynaklar ve güçten farklı olarak doğrudan maddi düzenlemelerden ziyade *kültürel inançlara* dayandığını ve statünün etkilerinin öncelikle daha büyük bir yapısal düzeyden ziyade *aktörlerin günlük sosyal ilişkileri* düzeyinde işlediğini ifade eder. Ridgeway, statü inançlarının maddi eşitsizliklerden bağımsız olarak sosyal ilişkileri şekillendirdiği üç süreçten bahseder: kimin “daha iyi”, daha “yetkin” ve iş, terfi, para ve gücü daha fazla hak ettiğine dair zımni kabulleri şekillendiren *statü kayırmacılıkları*, bilgi, fırsat ve duygusal yakınlık mübadelelerinde kiminle bağlantı kurulacağı ve kimin lehinde olduğunu şekillendiren *işbirlik sel tercih kayırmacılığı*, çizmeyi aşan düşük statülü insanları menetme vazifesi gören *statü meydan okumalarına yönelik direnç tepkileri* (2014:12-13).

Diğer taraftan Fourie’ye göre *sosyal eşitsizlikler*, hem *resmi-yasal* hem de *sosyal yapının bir parçası* olarak üretilebilir: Antik Yunan köleler, yerleşik yabancılar ve vatandaşlar hiyerarşisi, Hindistan kast sistemi ya da Güney Afrika ırk ayrımcılığı sistemi, sosyal eşitsizliklerin bir toplumun *resmi-yasal ve politik çerçevesi* içinde inşa edilmesine örnek oluştururken; düşük statülü birinin yüksek statülü biri odaya girdiğinde ayağa kalkması sosyal eşitsizliklerin toplumun yasal yapısının bir parçası olmaksızın *sosyal yapının bir parçası olarak* üretilmesine örnek oluşturur (2012:116). Bununla birlikte Holmes ve McKenzie’nin, “bireyler tanınıp onaylanmanın gerçekten diğerleri tarafından verildiği hissetmek isterler, bu hakların yasal korunması ile garanti edilemez. Sistem atik ırkçılık karşıtı ya da aynı cinsiyetler arası evliliğe ilişkin yasal kararlar, bir saygı ve tanınıp onaylanma kültürünü garantilemeyecektir” (2019:444) şeklindeki tespitlerinden hareketle, çoğu zaman *eşitsiz yasal düzenlemelerin toplumsal kültür tarafından pekiştirildiğini* düşünebiliriz.

Yine Fourie’ye göre sosyal eşitsizliğin *bireysel* ve *toplumsal* düzeydeki zararlarından bahsedilebilir. O, sosyal eşitsizliğin bireysel düzeyde verdiği zararları 1) aşağı konumda olarak muamele görenin öz-saygısını zedelemek, 2) iyi kavramsallaştırmasını şekillendirme becerisine aşındırmak ya da 3) bireylere aşağı ya da üstün konumda olanlar olarak muamele etmek şeklinde özetler. (2012:117-119). Dahası Fourie, eşitsizliğin toplumun avantajlı ya da üstün olarak görülen kesimlerine de zarar verdiğini iddia eder (2012:119). Fourie örneğin apartheid dönemi Güney Afrika’sındaki ırk ayrımcılığının, yalnız siyah ve renkli insanlara değil “diğer ırklarla aynı biçimde ya da aynı ölçüde olmasa bile” “pek çok beyazın diğer ırklarla etkileşimini etkileyerek ve her türden ilişkilerine de yansıyabilecek korku, şüphe ve zorbalığı teşvik ederek” beyazlara da zarar verdiğini vurgular (Fourie, 2012: 120). Güney Afrika’da Doğru ve

Uzlaştırma Komisyonunun başkanı olan Desmond Tutu da, apartheid rejiminin, onları “daha fazla umursamaz, daha az şefkatli, daha az insancıl ve böylece daha az insan” kılarak ayrıcalıklı olanlara bile kaybettirdiğini ifade eder (Tutu, 1999’dan akt Fourie, 2012:120).

Fourie üstün olarak muamele görmenin başlıca kötü etkilerine “acımasızlık, empati yoksunluğu ve gaddarlığı teşvik” ederek *ahlaki kapasiteyi zedelemesini*”, “kendini-kandırmaya ve ... diğerlerinin aşağılanması ve itibarsızlaştırılması karşısında vicdanını temiz tutmayı sağlamaya yardım edecek” *bilişsel bir çarpıtma* ile sonuçlanmasını; ve “artan stres, anksiyete ve saldırganlık gibi” ciddi *duygusal maliyetlere* sebep olmasını verir (2012:119-120). Üstelik Fourie yüksek statüde olmakla ilişkilendirilen, *zedelenmiş ahlaki kapasite, bilişsel çarpıtma ve duygusal maliyetler* gibi zararların, mensubiyet (affiliation) kapasitesini de ciddi anlamda azaltabileceğine dikkat çeker (2012:121). Böylece Fourie “hiyerarşinin tepesinde olanların herhangi bir sorumluluk taşımadıklarını ve güç sahibi olmadıklarını söylememekle” birlikte, “bir hiyerarşi(nin) onun tepesinde olanların istediklerini yapabildikleri anlamına gelme(dığı) ve özellikle de hiyerarşiyi yıkma becerilerine yönelik olarak onların ayrıcalıklarının (da) sınırlandırılmış” olduğunu (2012:122, 123) vurgular. Benzer biçimde Holmes ve McKenzie de, “Sosyal eşitsizlik suç ya da devrimsel bir ayaklanma korkusu anlamına gelebileceğinden, serbest dolaşım ve korkudan muaf olma gibi şeyleri sınırlandırarak *zenginlerin bile sosyal yaşamın bazı yönlerinden keyif almak konusunda tadını kaçırabilir*” (2019:442) diyerek sosyal eşitsizliğin toplumun avantajlı kesimleri üzerindeki dolaylı bir olumsuz etkisine değinirler.

Diğer taraftan Wilkinson ve Pickett, gelir eşitsizliğinin ve sosyal eşitsizliğin *toplum üzerindeki olumsuz etkilerini* gayet etraflı bir biçimde açıklarlar. Onlar artan gelir eşitsizliğine paralel olarak ortalama yaşam süresi ve bebek ölüm oranlarının, akıl hastalıkları ve obezite oranlarının ve bağışıklık yetmezliği virüsü (hiv) yaygınlığının arttığını, bununla birlikte fırsat eşitliği, sosyal hareketlilik ve genel güven ve sosyal sermaye dahil olmak üzere toplumsal uyum (social cohesion) göstergeleri azaldığını ifade ederler (Wilkinson and Pickett, 2017:11-12).

Wilkinson ve Pickett sosyal eşitsizliğin, statü ve tüketim alışkanlıklarını etkilediğine dair çok önemli tespitlerde bulunurlar. Öncelikle artan eşitsizliğin *statü endişelerini arttırdığını* ve buna bağlı olarak *dikkat çekmeye yönelik tüketim (conspicuous consumption) ve statü ürünlerini tüketim eğiliminin de arttığını* iddia ederler. Eşitsizliğin statü endişesini arttırdığını ortaya koyan önemli çalışmalardan biri 2007 Avrupa Kalite ve Yaşam Araştırmasına katılan 31 ülkeden 35634 yetişkin hakkındaki veriyi analiz eden Whelan’ın, 1) insanların gelir seviyesi düştükçe statü endişesinin arttığını, 2) gelir hiyerarşisinin en üstünde bulunanların en altında bulunanlardan statüleri hakkında her zaman daha az endişe duyduklarını ve 3) en önemlisi de daha eşitsiz ülkelerde statü endişesinin bütün gelir

seviyelerindekiler için daha yüksek çıktığını ortaya koymasındır (akt Wilkinson and Pickett, 2017:13-14)

İkinci olarak Wilkinson ve Pickett, eşitsizliğin artması ile birlikte *sosyal değerlendirme tehditlerinin* de arttığını ve böyle bir toplumda yaşayanların, sosyal değerlendirme tehdidi ile baş edebilmek için ya “yetersizlik, kendinden şüphe etme, düşük özsaygı ve depresyon hislerinin üstesinden gelmeyi” ya da “narsisizm ve kendini yükseltme (self-enhancement) biçimlerini içeren” iki karşıt cevap geliştirdiklerini iddia ederler (2017:13-14). Örneğin Amerikalılar-arası Kalkınma Bankası’ndan araştırmacılar 2007 Gallup Kamuoyu Yoklamasına katılan 93 ülkeden 80000 kişiden daha fazlasına ait veriyi kullanarak, daha eşitsiz toplumlarda depresyonun daha yaygın olduğunu göstermişlerdir (Melgar & Rossi, 2010’dan akt Wilkinson and Pickett, 2017:15). Diğer taraftan, Loughnan ve meslektaşlarının 15 farklı ülkede yaptığı bir çalışma, bazıların da sosyal değerlendirme tehdidine kendini yükseltme ve narsisizm ile cevap verdiği dair kanıtlar ortaya koymaktadır (akt Wilkinson and Pickett, 2017: 15). Wilkinson ve Pickett’a göre ise “Narsisizm, kendinden şüphe etme ve aşağılık kompleksine karşı sosyal olarak hayatta kalma mücadelesinin bir parçasıdır” (2017:16). Ayrıca “eşitsizlik ve buna eşlik eden statü rekabetindeki artış(ın) “hırsın iyi”, risk almanın övgüye değer ve baskınlığın liderlik için gerekli bulunduğu bir kültür yarat(arak)” ve “yalan söylemek, manipüle etmek, dolandırıcılık, egomerkezlilik ve vurdumduymazlıkla nitelenen kişilik bozuklukları olan bireylerin modern kurumsal yapının zirvesine yol bulm(asına)” (2017:16) imkân vererek ahlaki bir dejenerasyona sebep olduğunu ima ederler. Bu bağlamda Board ve Fritzon’un hepsi de erkek olan 39 kıdemli işletme yöneticisinin kişilik özelliklerini, Broadmoor Yüksek Güvenlik Hastanesinden 768 hasta örneklemini ile karşılaştırdığı araştırmalarının sonuçları çarpıcıdır. Zira araştırma bu hastalarla kıyaslanan işadamlarının “histrioniklik (sığ cazibelilik, samimiyetsizlik, egomerkezcilik ve manipülatiflik), narsisistiklik (muhteşemlik, empati yoksunu olma, istismarcılık ve bağımsızlık), kompulsiflik (mükemmeliyetçilik, kendini aşırı işe adama, rijidlik, inatçılık ve diktatöryel eğilimler) dahil olmak üzere birkaç negatif özellikte hastalardan daha yüksek skor al(dıklarının)” göstermektedir (Board & Fritzon, 2005’ten akt Wilkinson and Pickett, 2017: 16). Benzer biçimde en yüksek %1’lik dilimin öz-sevgi algılarını değerlendiren filozof Simon Blackburn da, onların “sıradışı kabiliyet, muhakeme ve zekâlarından ötürü buna değer olduklarına” ve “şirketlerindeki işçilerin ortalama gelirinin diyelim ki 300 katından daha azının adaletsiz olacağına, parmak ısırtan yeteneklerinin uygun biçimde ödüllendirilememesi hatası olacağına inanmaya başladık(larına)” (Blackburn, 2014’dan akt Wilkinson and Pickett, 2017:17) dikkat çeker. %1’lik dilimin öz sevgi algılamaları, Fourie’nin üstün muamele görmesinin “yanlış bir gerçeklik nosyonu” geliştirmeye ya da “bilişsel çarpıtmaya” sebebiyet verdiği tespitini destekliyor görünmektedir.

Bu tespitler ile Adam Smith'in aşırı ekonomik eşitsizliğin ahlakın altını oyduğu tespiti arasında önemli paralellikler vardır. Smith'e göre servet sahipleri "ahlaksız ve ahmak" "haddini bilmez ve gösterişçi" "dalkavuk ve sahtekar" ve "ihtiraslarıyla övünen ve gösterişçi açgözlüler", kısaca hayran olunmayı hak etmeyen kimseler olmalarına karşılık, servetin duygudaşlık kurmaya (sympathize with) yönlendiren faktörlerden açık ara en önemlisi olması sebebiyle yine de insanların hayranlığını kazanmaktadır ve zaten her hâlükârda büyük ölçüde hayranlık duyulmaları sebebiyle de hayran olunacak tarzda davranmaktan uzaktırlar (ADT'den akt Rasmussen, 2016:348). Kısaca, zenginler servetleri onları duygudaşlık kurma açısından avantajlı hale getirdiği için ahlaklı davranmalarına ihtiyaç kalmadığını düşünmektedirler. Dahası zenginlerin "gıpta edilen konum"larına erişebilmek için, "servet sahibi olmak isteyen adaylar da" bu "şaşalı konuma" eriştiklerinde, "insanların saygı ve hayranlığını yönetmek için birçok araca sahip olacaklarını, gelecekteki göz alıcı hal ve hareketlerinin bu seviyeye erişmek için attıkları adımların iğrençliğini kapatacağını hatta unutturacağını" varsayarak "sıkça erdem yolunu terkeder" (ADT'den akt Rasmussen, 2016:349). Yani Rasmussen'in güzel biçimde özetlediği gibi Smith aşırı ekonomik eşitsizliğin, hem "diğerlerinin duygudaşlığını ve onayını kazanmak için ahlaklı davranmak zorunda olmaktan özgürleşmiş bulunan büyük servet sahiplerinin" hem de "hayranlık duyulmayı hak etmeyen bu bireylere hayranlık duyan ve ilkesizce yollarla onların saflarına katılmaya can atan birçoklarının da ahlakını yozlaştırma eğiliminde" olduğunu öne sürer (2016:349).

Peki Smith açısından ekonomik eşitsizliğin yarattığı diğer sorunlar nelerdir? Rasmussen'e göre Smith, sadece mutlak fakirlik -fakirlerin katlanılabilir düzeyde iyi beslenmesi, giyinmesi ve barınması- ile değil, görelî fakirliğin -yiyecek, giyecek ve barınak anlamında bazılarının toplumlarındaki diğerlerinden çok daha azına sahip olmasının- sebep olduğu bazı derin problemlere de duyarlıydı (2016:343). Rasmussen Smith'in aşırı ekonomik eşitsizliğe dair temel endişelerini "1) bizim duygudaşlığımızı tahrif etmesi (distort our sympathy), 2) bizleri çok zengin olanlara hayranlık duyma ve onları taklit etmeye ve fakir olanları ihmal etme hatta hor görmeye sevk etmesi ve 3) böylece hem ahlakın hem de mutluluğun altını oyması" (2016: 342,347) olarak özetler. Sosyal eşitsizliğin Smith'e göre nasıl ahlakın altını oyduğundan biraz önce bahsettik, şimdi de diğer iki endişesini ele alalım.

Smith'in Ahlaki Duygular Teorisi'nin (ADT) temel iddialarından biri, doğal olarak diğerlerinin duygularını anlayıp paylaşma eğiliminde olmamıza karşılık, ıstıraptan ziyade neşeyle ya da neşe ve ıstırap olarak algıladığımız şeyle duygudaşlık kurma eğilimimizden ötürü, fakirlerden ziyade zenginlerle duygudaşlık kurmamızın, onları daha fazla onaylamamızın, onlara daha fazla hayranlık duymamızın ve onları daha fazla taklit etmemizin çok daha muhtemel olduğuydu. Smith servetin herşeyden çok duygudaşlığımızı tahrif etmesinden ötürü "zengin adam(ın) bunlar dünyanın dikkatini üzerine çektiği

için zenginliği ile övün(düğünü), fakir adam(ın ise) aldırış edilmeden dışarı çık(ıp) evine geri dön(düğünü) ve kalabalığın ortasında (bile) kendi derme çatma evine kapatılmış gibi aynı bilinmezlik içinde (olduğunu)” ifade eder. (ADT’den akt Rasmussen, 2016:347).

Bu, Rasmussen’e göre, “fakirlerin sadece fakirliğin maddi mahrumiyetinden değil, fakat ona eşlik eden görünmezlik ve hatta utanç duygularının da mağduriyetini yaşadıkları” (2016:348) anlamına gelmektedir. Böylelikle Smith aslında “fırsat eşitsizliği”nin yanısıra bizim *duygudaşlık eşitsizliği* ya da *asimetrik duygudaşlık* olarak adlandırdığımız, daha derin olmasına rağmen gözle görülür etkiler bırakmayan, bir eşitsizlik boyutuna dikkat çekmiş oluyordu. Gayatri Spivak’ın (1988) “Madun (Subaltern) Konuşabilir mi?” makalesinde dikkat çektiği gibi, sosyal derecelendirmenin en alt katmanında yer alanlar genellikle toplum tarafından dikkate alınmadıkları için onların hayata dair beklentilerini kendileri tarafından dillendirmesi çok olası değildir. Toplumun dezavantajlı kesimlerinin genel sessizliğinde, farkedilmeme ve dikkate alınmama tecrübesinin yarattığı ket vurmanın önemli bir payı olmalıdır. “Arap Baharı” sürecini tetiklediği düşünülen Muhammed Buazizi’nin kendini yakarak gerçekleştirdiği protestosunun, sessiz olmasına rağmen ses getirdiği durumlar ise elbette istisnadır.

Smith aynı zamanda fakirlerle olduğundan daha kolay zenginlerle duygudaşlık kurma eğiliminde olmamızın, hem doğrudan hem de dolaylı olarak *bizi daha az mutlu kıldığını* savunur. Holmes and McKenzie’nin “mutluluğa ilişkisel yaklaşımı” da, daha fazla eşitliğin daha büyük servetten daha iyi bir mutluluk öz bildirimi (self-reported happiness) öngörücüsü olduğunu ve mutluluk öz bildirimi verilerinin diğerleri tarafından tanınıp onaylanma (recognition) ya da bunun yokluğundan güçlü bir biçimde etkilendiğini iddia eder (2019:440). Smith “mutluluk, sükunet ve keyif almaya dayanır” ve ağırlığı bu karışımın birinci bileşenine verir: “sükunet olmaksızın keyif almak mümkün olmaz ve tam bir sükunetin olduğu yerde zevkli gelmeyecek hiçbir şey yok gibidir” der (ADT’den akt Rasmussen, 2016:350). Niceliksel mutluluk araştırmaları da bireysel mutluluğun yaşam koşullarındaki farklılıklardan (özellikle de ekonomik ve sosyal eşitsizlikten) etkilendiğini, bununla birlikte artan bireysel servetin bir kez temel ihtiyaçlar karşılanmışsa mutluluğu artırmasının muhtemel olmadığını öne sürmektedir (Barker ve Martin, 2012’den akt Holmes and McKenzie, 2019:441-42). Oishi ve Kesebir, GSMH’daki toplu değişimden ziyade gelir eşitsizliğinin artması ya da azalmasının, bir toplumun ‘çok mutlu’ bildirim oranı ile mütemediyen ilişkili olduğunu gösterdiler (Oishi ve Kesebir, 2015 ‘ten akt. Holmes and McKenzie, 2019:442) Ayrıca Honneth kendini gerçekleştirmenin bireyselliğine dair artan baskıların kişisel gelişimin anlamlı biçimlerinde ve dolayısıyla mutlulukta bir düşüşe sebep olduğuna dikkat çeker (2004 akt Holmes and McKenzie, 2019:445). Holmes and McKenzie ise, “Kişisel gelişimin içsel odaklı biçimleri(nin), diğerlerini tanımak için çok az zaman bırak(tığını) ve böylece başarılı ve eşsiz bireyler

topluluğu(nun) diğerlerinin onaylaması olmaksızın tamamlanmamış hissetmeye terke(dildiği)” şeklinde gayet çarpıcı bir tespitte bulunurlar (2019:445).

Ridgeway ise Weber’in eşitsizliğin kaynaklarına dair üçlü çerçevesinde, “nedensel açıdan en zayıf olanı olarak görülen” onur, itibar ve saygıdaki farklılığa işaret eden eşitsizlik olan sosyal statüye odaklanarak ırk, cinsiyet ve sınıf temelli eşitsizlikleri incelemeye çalışır (2014:2). Ridgeway’e göre sosyal farklılıklara ilişkin kültürel statü inançlarının ya da insan kategorilerini karşılaştırmaya ilişkin değer biçici inançların, eşitsizlik açısından sorun oluşturmasının 3 temel sebebi vardır: Birincisi, tamamen kaynaklar ve gücün örgütsel kontrolü üzerine inşa edilen eşitsizliğin esas itibarıyla kalıcı olmayışı ve kalıcı bir eşitsizlik haline gelebilmesi için, kaynaklar ve güç üzerindeki kontrolün; ırk, cinsiyet ya da yaşam tarzı gibi insanlar arasındaki kategorik bir farkla pekiştirilmesini gerektirmesidir. Böylece kaynaklar ve gücün duruma bağlı, yani değişken kontrolü, örneğin beyazlar gibi daha fazla kaynağa sahip türdeki insanların daha az kaynağa sahip türdeki insanlardan “daha iyi” olduklarına dair statü inançları oluşturularak statü farkına dönüştürülmek suretiyle eşitsizlik pekiştirilir. Dahası, Ridgeway’e göre ortaya çıkan statü inançlarının, baskın olanlar kadar tâbi olanlar tarafından da paylaşılması eşitsizliği meşrulaştırmaya hizmet eder (2014:3).

Kanaatimce, Ridgeway’in “statü inancı” kavramsallaştırması ile Arnold’ın ilk kez Eşitlik (1879’dan akt Wolff, 2013:413) denemesinde kullandığı “eşitsizlik dini” (religion of inequality) kavramsallaştırması arasında önemli paralellikler vardır. Nitekim Ridgeway’in, kaynaklar ve güç açısından avantajlı olanların aynı zamanda daha “iyi” olduklarına dair statü inancının tâbi olanlar tarafından da paylaşılmasının, eşitsizliğin meşru hale getirilerek kalıcılaştırılmasına hizmet ettiğine dikkat çekmesine benzer biçimde, Arnold “eşitsizlik dinini” büyük oranda doğumda elde edilen kalıtsal niteliklere dayandırılan ve toplumun doğal bir sosyal ve ekonomik hiyerarşiden oluşan sosyal sınıflara ayrıldığı yaygın toplumsal inancı olarak tanımlar ve “Eşitsizlik dini ...bizim üst sınıfamızı maddileştiren, orta sınıfamızı bayağılaştıran ve alt sınıfamızı kabalaştıran doğal ve gerekli bir etkiye sahiptir.” tespitinde bulunur (Arnold’dan akt Wolff, 2013:414). Burada “statü inançlarının” ve “eşitsizlik dini”nin yaygın kabul görmesinde, statü inançlarının oluşturduğu statü hiyerarşisinin Mark’ın ifadesiyle “grup üyelerini derece sıralamasına sokan bir eşitsizlik şablonu” (2018:1605) oluşturmasına karşılık, ona göre yine de gruplar ve toplum açısından bazı yararlar ortaya koymasının etkili olduğunu düşünebiliriz. Robert Dahl’a göre ise “baskınlık sistemleri ve şiddetli eşitsizlikler olarak, kölelik ve kadınların tabiiyeti” bir taraftan “bireysel ve kolektif, resmi ve gayri resmi terör ve şiddeti; yasa, gelenek ve görenek; sosyal ve ekonomik yapılar” gibi “eldeki en güçlü kuvvetlerin ezici bir tertibi tarafından kurumsallaştırılır ve dayatılır”, diğer taraftan da “bakanlar, teologlar ve dini kurumlar ister erkekler ister köle sahipleri olsun baskın grubun üyelerini, diğerlerini

kendilerine tâbi hale getirerek Tanrı'nın iradesine itaat etmekten daha fazlasını yapmadıklarını bilme memnuniyeti ile temin ederler” (1996:643).

İkinci olarak Ridgeway'e göre statü inançları, sadece kaynakların kontrolünden ibaret olan eşitsizliği, insan “türleri” arasındaki daha özelleştirilmiş farklılıklara dönüştürerek bizi, farklılıkların daha sistematik kullanımına odaklanmaya, bunları abartmaya ve genişletmeye iter. Üçüncü ve en önemli olarak, bir farklılık geniş kabul gören bir statü farklılığı haline geldiğinde, statü inançları insanların kaynaklar üzerindeki kişisel kontrolünün üzerinde ve ötesinde, insanlar arasındaki maddi eşitsizlikleri yaratan bağımsız bir faktör haline gelir. (Ridgeway, 2014:4)

Geriye bir önemli soru daha kalıyor: Bu geniş olarak paylaşılan statü inançları ya da Arnold'ın ifadesiyle “eşitsizlik dini”, sosyal ilişkileri, bağımsız olarak maddi eşitsizliğe sebep olan biçimlerde nasıl şekillendirir? Ridgeway'e göre, üç tane iyice belgelenmiş süreç vardır: 1) değerlendirme ve davranışlardaki *statü kayırmaları* (status biases in judgements and behaviours), 2) *ilişkisel tercih kayırmaları* (associational preference biases), ve 3) *statü meydan okumalarına tepkiler* (reactions to status challenges) (Ridgeway, 2014:5)

Statü kayırmaları, bir taraftan insanların belli bir durumda kendilerini ortaya koymalarını mümkün kılan güven ve enerjiyi etkiler, diğer taraftan da, diğerlerinin bunları dikkate almaya isteklilik göstermelerini ve onların çabalarını müspet bir biçimde değerlendirmelerini etkiler. Böylece örneğin, avantajlı statü sahibi hevesli bir biçimde konuşurken, dezavantajlı olan çekinir; aynı düşünce avantajlı olandan geldiğinde “daha iyi gelir”, avantajlı olanlar kendilerine de diğerlerine de bir şekilde lider “tipi” olarak görünür (Ridgeway, 2014:6). Ridgeway'in avantajlı statü sahibi ile dezavantajlı statü sahibinin davranış kalıplarını karşılaştırdığı gibi, Mark da yüksek statü davranışları ile düşük statü davranışlarını karşılaştırır:

Yüksek statü davranışları konuşmayı başlatma, güvenilir bir tonla başlama, konuşurken göz teması kurma, önerilerde bulunma ve diğerleri başka görüşte olsa da kendi duruşunu korumayı içerir. Düşük statü davranışları konuşma platformunu başkalarına bırakmayı, konuşurken çok az göz temasında bulunmayı, diğerlerinin önerilerini olumlu olarak değerlendirmeyi ve diğerleri tarafından öne sürülen fikirlere uyum sağlamayı içerir (Mark, 2018:1607-1608).

..[D]üşük dereceli üyeler ile karşılaştırıldığında yüksek dereceli üyeler daha sık konuşurlar, daha fazla konuşma fırsatı elde ederler, daha etkilidirler, daha pozitif olarak değerlendirilirler, daha yetkin olarak algılanırlar ve diğer üyeler tarafından daha değerli olarak görülürler.” (Mark, 2018:1605)

Dahası Mark'a göre grup üyeleri arası etkileşim içinde övgü dolu statü davranışından oluşan davranış değiş tokuşu şemaları ortaya çıkar ve bu şablon kalıcı hale gelince, bir statü hiyerarşisi halini alır (2018:1608).

Ridgeway'e göre grup farklılıklarına ilişkin statü inançlarının maddi eşitsizlik yarattığı ikinci yol, insanların işbirliği ve mübadelede tercih ettiklerine yönelik *sistemik kayırmalar* oluşturmaktır. Ridgeway bireylerin grup farklılıklarına yönelik ilk tepkisinin kendileri gibi insanları tercih etmek

olduğunu iddia eder (2014:7). Bireylerin işbirliği ve mübadelede kendileri gibi insanları tercih etmelerinde, Weeden ve Grusky'nin bahsettiği ortak eğitimin hem büyük sınıf hem de mikro sınıf³ üyeleri arasında yarattığı kültürel ve davranışsal homojenlik ve bu homojenliğin yakın sosyal ilişki ağları tarafından daha da pekiştirmesi süreçleri etkili olabilir. Böylece onlara göre büyük bir sınıfın üyeleri, özel hayatlarından iş yaşantılarına kadar yaşamın farklı alanlarında kendi sınıfları ile işbirliği ve mübadele ilişkileri içinde olurlar: “kendi sınıflarından biriyle evlenir, kendi sınıfları içerisinde güvenli ve destekleyici networkler oluşturur, çoğunlukla birbirleriyle etkileşim içerisinde bulunurlar.” (2012:1727). Weeden ve Grusky aynı sınıflar ve meslek gruplarına mensup insanlar arasındaki bu “eylem homojenliği”nin eğitimin yanısıra, aynı sınıfa mensup olmanın yarattığı fırsatlar, sınırlamalar ve çıkarılardan ya da “işten çıkarılan derslerin doğrudan iş-realitelerinin dışına yansıtılması”ndan ötürü oluştuğunu ifade ederler (2012:1728). Diğer taraftan Ridgeway'e göre, statü faktörü devreye girdiğinde yani farklılık bir statü farklılığı halini aldığı anda, tüm aktörlerin yüksek statülü olanlarla işbirliği yapması için sistematik teşvikler yaratmaktadır. Zira hem yüksek hem de düşük statü grubu üyeleri, yüksek statülü grubun toplumsal olarak daha çok saygıdeğer olduğunu kabul etmektedir ve işbirliği sayesinde yüksek statü “yayıma” etkisi göstererek, diğer aktörlerin yüksek statülü aktörün statüsünden yararlanmasını mümkün hale getirmektedir (2014:7). Sonuç olarak Ridgeway statü inançlarının, sadece sosyalleşmek için değil iş için tavsiye etmek ve istihdam etmek için de kendileri gibi olan insanları tercih etmeleri için her türlü sebebin olduğunu düşünen yüksek grup üyelerinin grup içi eğilimlerini güçlendirdiğini, buna karşılık aynı statü inançlarının kendi gruplarını bırakmamak ile yüksek statü gruplarını desteklemek arasında bölünen düşük statü grubu üyelerinin grup içi eğilimlerini körelttiğini ya da bu eğilimlerin düşük statü grubundan bireyler arasındaki işbirliksel dayanışmanın altını oyduğunu belirtir (2014:7).

Buna karşılık Mark, eşitsizlikleri yaratıp ve sürdürmelerine rağmen statü hiyerarşilerin, çeşitli biçimlerde gruplara yararlar sağladığını ifade eder: 1) kamu malı sağlamak için ekstra yeteneklerini ve emeğini seferber eden grup üyelerinin işbirliğini telafi edecek biçimde ödül olarak yüksek statü sunarak ve yüksek etkili üyeyi taklit eden grubun diğer üyelerinin davranışları koordine edip sosyal düzeni teşvik ederek kamu mallarının üretimine katkıda bulunmak, 2) tamamlayıcı düşünce süreçleri ortaya çıkarmak 2) koordinasyonu geliştirmek 3) etkinliği artırmak 4) İş ortakları arasındaki açık statü farklılıklarının iş ilişkileri ile ilgili rahatlığı artırmak 5) güç farklılığı ile pozitif koralasyon içindeki statü farklılıklarının toplum

³ Weeden ve Grusky büyük sınıf kategorisine “kendi işinde çalışan profesyoneller, maaşla çalışan profesyoneller, maaşla çalışan yöneticiler, kendi işinde çalışan yöneticiler, satış elemanları (sales workers), sekreterlik çalışanları, zanaatkarlar, teknisyenler, hizmet sektörü çalışanları, fabrika işçileri, çiftçi ve tarım işçileri” olmak üzere on iki sınıfı dahil ederlerken, mikro sınıfları “büyük sınıf şemaları içinde yuvalanmış” alt meslek grupları olarak tanımlarlar (2012:1739)

yanlısı davranışı artırmak ve güç suistimalini azaltmak 6) Karizmatik liderlerin statüsünün, diğer grup üyelerine ilham vermelerini kolaylaştırarak kolektif intibakı kolaylaştırmak 7) en önemlisi de statü hiyerarşisinin varlığının sosyal ikilem durumunda işbirliğini artırmak (Mark, 2018:1604-1605).

Ridgeway'e göre, statü inançlarının maddi eşitsizlik yarattığı üçüncü mekanizma, yüksek statü grubundaki insanların değer verdikleri "grup pozisyonu algısını" korumaları için statü inançlarının yarattığı zımni motivasyondan kaynaklanır. Düşük statü grubundan bireyler statü hiyerarşisine meydan okuyan bir davranışta bulunduğu, diğerlerinden, özellikle de yüksek statülü olanlardan, sıklıkla düşmanca ters tepkiler alırlar. (2014:7).

Ayrıca bu mekanizmalar sınıf, ırk ve cinsiyet temelinde farklı işleyebilir. Ridgeway'in sınıf statüsü bağlamında büyük çoğunlukla orta sınıftan olan baskın aktörler –doktorlar, eğitmenler, yöneticiler, profesyoneller- ile dezavantajlı sınıflar arasındaki giriş karşılaşmalarının (gateway encounter) nasıl dışlayıcı biçimlerde geliştiğine dair önemli örnekler aktarır. Sonuç olarak, bu kurumların işyeri kültürleri ve pratikleri orta sınıfın zımni fakat ayırt edici kabulleri, değerleri ve verili kabul edilen bilgisi ile donatılmıştır. Bu da zımni etkileşimsel kuralların işçi sınıfından (iş başvurusunda bulunanlar, hastalar, öğrenciler) daha fazla orta sınıf tarafından daha iyi anlaşıldığı ve daha aşına oldukları bir bağlam yaratır. Bu bilgi farklılığı, sınıf statüsü kayırmacılığının harekete geçirdiği farz edilen rekabet edebilirlik farklılığını pekiştirir. (Ridgeway, 2014:11). Örneğin Lareau, çocuk doktorlarını ziyaret eden orta sınıf ve işçi sınıfından aileler ve çocuklarına dair gözlemlerini aktarır. Eşit sınıf statüsünün verdiği güvenle, orta sınıftan anne ve oğlu doktorla daha iyi iletişim kurar ve doktor da daha iyi enformasyonla daha etkin bir tedavi önerir. Buna karşılık işçi sınıfından anne doktorun statü üstünlüğü karşısında gözü korkup çekinir, hem anne hem de oğlu doktorun sorularına asgari cevaplar verir ve doktor da bu sınırlı ve tedirgin edici etkileşimin sonucu çocuğunun sağlığı konusunda annesine daha sınırlı bir bildirimde bulunabilir (akt Ridgeway, 2014:11). Fourie de değerlendirme ve değerlendirmenin ifade edilmesi süreçlerinde ast ve üstün olarak düşünülenler arasındaki etkileşimi irdelemek için isminin önünde Doktor (Dr) ve Bay (Mr) ünvanları olan iki kişiyi karşılaştırır. Daha büyük prestij ve onur atfedilen Dr ünvanına sahip kişi karşısında Bay ünvanına sahip kişinin öncelikle "daha az değerli en azından belli açılardan daha az önemli bir kişi" olarak değerlendirilebileceğini ve ikinci olarak da bu değerlendirmenin beklentiler, davranış ve hatta politika olarak bazı ifade biçimlerine bürüneceğini belirtir. Örneğin Bay ünvanına sahip olanın Dr karşısında düşük statüsünü gösterecek şekilde dalkavukluk etmesi, el pençe divan durması ve yalalaklık yapması beklenir (2012:113)

Ridgeway'in statü inançlarının, 1) değerlendirme ve davranışlardaki statü kayırmaları, 2) ilişkisel tercih kayırmaları ve 3) statü meydan okumalarına tepkilerin sosyal ilişkileri maddi eşitsizliğe sebep olan

biçimlerde nasıl şekillendirdiğini vurgulamasına (Ridgeway, 2014:5) karşılık, Dahl “tahakkümün hikâyesinin tamamı olmadığına” dikkat çeker:

Eğer tahakküm hikâyesinin tamamı olsaydı eşitliğe, özellikle de içsel eşitlik, siyasal eşitlik ve demokrasi gibi talepkâr tarzdaki eşitliğe bağlılık, anlamsız ve alakasız olurdu. Fakat açık bir biçimde ve neyse ki, insanlığın hikâyesi o kadar kasvetli değildir. Eğer bir kez geliştiklerinde eşitsiz sistemler asla değiştirilemez olsalardı, dünyanın büyük bir kısmında köleliğin sona ermesini nasıl açıklayabilirdik. Aynı şekilde Hindistan’da 1950’den beri kast sisteminin yavaş zayıflamasını? Bu yüzyılda bazı gelişmiş ülkelerde erkeğin egemen ve kadının tâbi durumunda olduğu yapının önemli bir kısmının dağılmasını da? (1996:643).

Eşitsiz sistemlerin asla değiştirilemez olmayışının nedenleri arasında, “eşitsizliğin avantajlılar açısından da maliyetli” oluşunu ve “elitlerin mükemmel bir dayanışma içinde olmayı daima başaramayışları”nı sayar. Eşitsizliğin avantajlılar açısından maliyetli olması “Eşitsizliklerin tâbi olanlar açısından haksız olarak algılandığı ölçüde, onların uyum sağlamaya ikna edilme, kandırılma, mecbur bırakılma, ya da zorlanma gerekliliği ile ilgilidir ve bunların hepsi de belli ölçüde kaynak harcaması gerektirir. Üstelik Dahl’a göre daha az avantajlı olanlar ayrıcalıkların avantajlarının haksız olduğuna ne kadar çok inanırsa, eşitsizlik sistemine bağlılık sağlamak o kadar daha zor ve maliyetli olacaktır. Dahl, aşırı baskınlık koşulları altında bile bir şekilde direnmek için fırsat olduğundan bahseder ve örnek olarak bütün imkânlarına rağmen Sovyet yöneticilerin kaçak yayınların illegal yollarla dağıtılmasına (samizdat’ın) engel olamamaları ile Afrika’da bir iletişim aracı olarak kullanılan davul kullanmaları yasaklandığında Amerikan kölelerin şifreli bir müzik ve dil yaratmalarını verir. Eşitsiz sistemlerin dönüştürülmesini mümkün kılan başka bir etken, “elitlerin kendi aralarındaki rekabet, düşmanlık, çatışma, fırsat kollama, karşıtlığın tehlikeli bir biçimde şiddete dönüştürebileceği korkular, rejimin meşruiyetine yönelik endişeler”in baskın grubun bazı üyelerini tâbi olanlar arasından destek aramaya ikna edebilir olmasıdır. Böylece, son derece hiyerarşik sistemlerde, belli kararların alınmasına katılmaya davet edilerek tâbi olanların rızasını kazanılıp, baskı ve eşitsizlikleri dayatmanın masraflarını azaltılmaya çalışılabilir. Bu yolla, eşitsizlik ve ayrıcalıklar içeri dahil edilmeyi talep eden dışardakilere genişletilmiş olur. Dahl elitist bir sistemin, “içine alıcı bir yapı”ya dönüşmesine örnek olarak da İngiltere’deki parlamenter hükümetin gelişmesi, pekçok ülkede oy hakkının genişlemesi, sendikaların büyümesi ve sınıf ve kast sınırlamalarını zayıflaması süreçlerini verir. (Dahl, 1996:643-44). Dahl siyasal eşitsizlikteki azalmanın ya da Pikety’nin ifadesiyle “yakınsama”nın, (2014:21) ne kadar hızlı ve nereye kadar gidebileceği ve hangi biçimleri alabileceğinin, büyük oranda önceki gelişmelerin mevcut teknoloji ve kurumlar açısından sebep olduklarına bağlı” olduğunu belirterek, “Çanak anten, fax makinesi, modem ve internet(in), Stalinist ya da Maoist totaliter rejimlerin dayatılmasının maliyetini astronomik hale getirdi”ğini hatırlatır (1996:645).

Sonuç

Maddi eşitsizliklerin tamamen giderildiği bir toplum yaratamayız. Avcı toplayıcı toplumlarda olduğu varsayılan fakirlikte eşitlenen bir toplum ideali ne istenilir bir şeydir ne de artık gerçekleştirilebilir. Bununla birlikte eşitsizlik, toplumu mümkün kılan güven ve adalet gibi temel değerleri kökünden sarsan ciddi bir sorundur ve bu soruna yönelik çözüm, elbette gelir farkının uçurum boyutlarında olmadığı bir düzeye çekilmesini muhakkak içermelidir. Böyle bir çözüme, politik ve askeri gücü elinde yoğunlaştıran merkezi devletlerin gücüne karşı, örgütlü bir sivil toplumun varlığını ve ekonomik gücü elinde tutan güçlü bir toplumsal üst sınıf yaratılmasını bir denge ve denetleme faktörü olarak gören bazı liberal yaklaşımlar elbette karşı çıkabilirler. Başka bir ifadeyle liberaller açısından toplum ve bireylere yönelik temel tehdit devletin istenmedik oranda güçlü olmasından kaynaklandığından, çözümden anlaşılan mülkiyet hakları sayesinde en azından toplumun belli bir kesiminin ekonomik açıdan güçlenmesini sağlayarak onu devlete karşı dengeleyici bir unsur olarak kullanmaktır. Böyle bir bakış açısından bakıldığında elbette toplumsal eşitsizlik ve bundan kaynaklanabilecek sorunlar, devletin aşırı güçlenmesinin oluşturacağı tehditle karşılaştırıldığında geri planda ve görmezden gelinebilir sorunlar olarak tanımlanabilir. Bununla birlikte günümüzde artık toplumsala meydan okuyan ve onu tehdit etme potansiyeline sahip tek Leviathan'ın devletler olduğundan şüphe etmek için birçok sebep bulunmaktadır. Zira çokuluslu şirketler (MNC) ve ulusaşırı şirketler (TNC) giderek artan biçimde küresel üretimi organize eden karmaşık küresel değer zincirlerini (GVCs) kontrol ederek ve vergiden kaçınma (Balaam ve Dillman, 2014:127) da dâhil olmak üzere devlet otoritesine çeşitli biçimlerde meydan okuyarak servetlerini de güçlerini de görülmedik biçimlerde katlamaktadır. Dolayısıyla büyük ölçüde Soğuk Savaş sonrasında, Sovyetler Birliği'nin yerine konulabilecek ve Amerikan askeri endüstriyel kompleksinin iştahını kabartacak kadar dış dokunur bir düşman arayışının tezahürü olan Huntington'ın (1997) "Medeniyetler Çatışması" senaryosunun yerine, gücü birçok Leviathan'a meydan okuyacak seviyelere ulaşmış çokuluslu şirketler ile devletler arasındaki olası mücadeleyi koymanın çoktan vakti gelmiştir diye düşünebiliriz.

Dahl da demokrasi ve pazar kapitalizminin hem teorik hem de pratik açılardan uyuşmazlıklarına dikkat çeker: "gelir ve servet siyasal kaynaklar ise ve eğer bunlar eşitsiz dağıtılıyorsa, o zaman nasıl vatandaşlar siyasal eşitler olabilir? Diğer taraftan, eğer vatandaşlar siyasal eşitlerse, o zaman demokrasi kapitalist pazar ekonomik düzeninden başka bir şey gerektirmez mi?" diye sorar (1996:646). Bunlar pratikte de uyuşmazdır zira pazar kapitalizminin siyasal eşitliği, poliyaşık demokrasinin de tam olarak bir serbest piyasa ekonomisini neredeyse imkânsız hale getirir. Sonuç olarak "bütün demokratik ülkelerde aksi halde pazardan kaynaklanacak dağıtım(ın) belli ölçüde hükümet müdahalesi ile hafifletildiğini", bunun boyutlarını ise "hükümetteki sosyal demokratik partilerin görece gücüne ve .... hükümetin

rolüne yönelik kamuoyunun tavrına bağlı” olduğunu ifade eder. Dolayısıyla Dahl’a göre Birleşik Devletler’de kamuoyunun tutumu ve güçlü bir demokratik parti ve geleneğin yokluğu, “neden kullanılabilir gelirin Birleşik Devletler’de bütün diğer ekonomik olarak gelişmiş demokratik ülkelerden daha eşitsiz dağıldığını; neden “yüksek” vergilere yönelik yaygın kızgınlığa rağmen Birleşik Devletler’de vatandaşların en az vergilendirildiğini; neden Birleşik Devletler’in neredeyse bütün diğer gelişmiş demokratik ülkelerden halkının en alttaki beşte birine daha az gelir aktardığını ve belki de kısmen neden hem gelir hem de servetin dağıtımındaki eşitsizliğin bu ülkede artış gösterdiğini açıklamaya yardım edebilir” (Dahl, 1996:647) Bu eşitsiz dağılım da, Birleşik Devletler’in toplam GSMH’sının en yüksek olmasına rağmen neden dünya mutluluk sıralamasında ancak 18. sırada yer aldığı (Holmes and Mckenzie, 2019:442) açıklayabilir.

En temel sorunlarımızdan birinin artan gelir seviyesi uçurumu olduğu açıktır. Diğer taraftan toplumun zirvesindekilerin biriken servetinin alt katmanlara sızacağı ya da damlayacağını (trickle-down) varsaymak, nedense bana “dereye su gelinceye kadar kurbağanın gözü pörtleyebilir” sözünü hatırlatır. Dolayısıyla çözümü servet sahiplerinin insafına bırakmaktan daha fazlasına ihtiyaç olduğu açıktır. Metin boyunca farklı boyutlarıyla ele almaya çalıştığımız eşitsizlik sorunsalının belli bir oranda maddi anlamda avantajlı olanların daha fazla sorumluluk almasına dair siyasi ve toplumsal bir ahlakın kurumsallaşmaması olduğunu düşünüyorum. Dolayısıyla *avantaj sahiplerinin avantajı*, bireysel düzeyde sorumluluk bilinciyle ve siyasal-toplumsal düzeyde kurumsal yapıların baskısıyla *daha fazla sorumlulukla dengelenmedikçe eşitsizliğin olumsuz etkileri çarpan etkisi yaratmaya devam edecektir*. Özetle avantajların dengelenmesi gerektiği fikri, toplumsal kültürün kurumsallaşmış bir bileşeni haline getirilmelidir. Realist anadamar düşüncenin, uluslararası ölçekte avantaj yaratan en önemli faktör ya da faktörlerden biri olarak gördüğü askeri gücün diğer devletler tarafından dengelenmesi gereken (klasik realizm) (Morgenthau, 1962), ya da otomatik olarak dengelenen (yapısalcı realizm) (Waltz, 1979) bir yapısı olduğu iddiasına benzer biçimde, toplumsal düzeyde avantaj yaratan en önemli faktör ya da faktörlerden biri olan maddi eşitsizliğin yarattığı avantajın dengelenmesi gerektiği fikri de kurumsallaştırılarak yapısal şiddet ile mücadelede kullanılabilir.

Diğer taraftan, maddi eşitsizlikleri pekiştiren ve eşitsizliğin daha soyut farklı düzlemlerde de negatif biçimlerde tecrübe edilmesine sebep olan statü farklılıklarının, dezavantajlı toplumsal kesimler üzerindeki baskısını da azaltmak gerekir. Statü farklılıklarının oluşturduğu baskılar arasında belki de en önemlisi Adam Smith’in dikkat çektiği, toplumun ekonomik kaynaklar ve güç açısından dezavantajlı kesimlerinin önemsiz, faydasız görülme ya da fark edilmeme, yok sayılma gibi çetin bir kimlik problemi ile karşı karşıya bırakılmalarıdır. Avantajlı olanlar, sınıf ve statü ayrıcalıklarını korumak için lisanı ve statü sembollerini eşik tutan ve böylece toplumsal geçişkenlikleri

engelleyen bir silah olarak kullanmaya devam etikçe, günlük yaşantı düzeyinde de dezavantajlı kesimlerin sürekli yaralanması sıradan uygulama olmaya devam edecektir. Sınıfsal ve statüsel farklılıkların özellikle de toplumun dezavantajlı kesimleri üzerinde yaratabileceği bu tarz bir psikolojik baskılar, en azından iletişim kısa yolları oluşturan gülümseme ve cesaret verici yapıcı ifadelerle hafifletilmeye çalışılmalıdır. Ridgeway'in dikkat çektiği geçici maddi eşitsizlikleri sabit hale getiren toplumsal statülere dair algılarımızla mücadelemizde, birbirimizle iletişim kurmayı mümkün hale getiren lisan, jest ve mimiklerimizi, dışlayıcı ve küçümseyici olumsuz algı ve düşünceleri en aza indirgeyecek biçimde kullanma becerisi kazanmak, bize kalırsa yapısal şiddet unsurları ile mücadele etmek kadar önemlidir. Zira günlük pratiklerimiz içinde ortaya çıkan "lisan suçlarını" azaltmanın, hayat kalitemizi artırmaya en çok hizmet edecek unsurlardan biri olacağını düşünüyorum. Hem sözel edimlerimizi hem de beden dilini kapsayan lisan kullanımının iyileştirilmesi, zaman zaman bizi "ayrı dünyaların insanları" haline getiren statü farklılıklarının yıkıcı tezahürlerini ortadan kaldırmada son derece belirleyicidir. Bu sebeple sözel edim, jest ve mimiklerimizden dışlamaya, alay etmeye ve hor görmeye vb yönelik kullanımları ne kadar tasfiye edebilirsek, "birbirine güzel söz söylemenin" medeniyetin alametifarikası kabul edildiği yeni bir lisan pratiği oluşturabilirsek günlük ilişkilerin kalitesini o kadar artırmış toplam yaşam kalitemizin artırılmasına da çok ciddi katkıda bulunmuş oluruz. Medeniyeti, büyük oranda ekonomik büyüme oranı, demokratik seçimlerle ölçülen siyasal istikrar, askeri güç maddi kapasiteleri üçgeninde algıladığımız sürece, hem kendi toplumumuzdaki hem de uluslararası toplumdaki en dezavantajlı olan kesimlerin mağduriyeti artmaya devam edecektir. Oysa herkesin yaşantısında kolayca uygulayabileceği basit çözümler, eşitsizlik ve yarattığı köklü sorunların çözümlenmesine onları hafifleterek pekâlâ katkıda bulunabilir.

Kaynakça

- Albetsen, A. ve Midtgaard S. F. (2014). "Unjust Equalities", *Ethic Theory Moral Practice*, 17:335–346.
- Arneson, R. (1989). "Equality and equal opportunity for welfare". *Philosophical Studies*, 56: 77–93.
- Balaam, D. N. ve Dillman, B (2014), *Introduction to International Political Economy*. 6. Baskı, Pearson.
- Bartels, L. M. (2008). *Unequal Democracy: The Political Economy of the New Gilded Age*. Princeton: Princeton University Press.

- Cohen, G. A. (1989). "On the Currency of Egalitarian Justice". *Ethics*, 99: 906–44.
- Dahl, R. (1996). "Equality versus Inequality". *Political Science and Politics*, 639-649.
- Dworkin, R. (1981). "What is equality? Part 2: Equality of resources". *Philosophy and Public Affairs*, 10: 283–345.
- Galtung, J. (1971). "A Structural Theory of Imperialism". *Journal of Peace Research*, 8(2):81-109.
- Gilens, M. (2012). *Affluence and Influence: Economic Inequality and Political Power in America*. Princeton: Princeton University Press
- Fourie, C. (2012). "What is Social Equality? An Analysis of Status Equality as a Strongly Egalitarian Ideal". *Res Publica*, 18,107–126.
- Frank, A. G. (1966). "The Development of Underdevelopment". *Monthly Review*:17-31.
- Friedman, M. (1962). *Capitalism and Freedom*. Chicago, IL: University of Chicago Press.
- Hayek, F. (1944). *The Road to Serfdom*. Chicago, IL: University of Chicago Press.
- Holmes, M. ve McKenzie, J. (2019). "Relational happiness through recognition and redistribution: Emotion and inequality". *European Journal of Social Theory*, 22(4), 439–457.
- Huntington, S.P. (1997). *The Clash of Civilisations and the Remaking of World Order*. New York: Simon and Schuster.
- Kirby, N. (2018). Two Concepts of Basic Equality. *Res Publica*, 24:297–318
- Lefranc, A., Pistolesi, N. and Trannoy, A. (2008). "Inequality of Opportunities vs Inequality of Outcomes: Are Western Societies All Alike?", *Review of Income and Wealth*, 54(4), 513-546.
- Lenin, V. I. (1975) *Imperialism: The Highest Stage of Capitalism: A Popular Outline*, Moscow: Progress Publishers.
- Luk'ianchikova and Iamshchikova, T. (2019). "The Theory and Reality of Social Inequality". *Russian Social Science Review*, 60(5–6), 496–506.

- Mark, N. P. (2018). "Status Organizes Cooperation: An Evolutionary Theory of Status and Social Order". *American Journal of Sociology*, 123(6), 1601–1634.
- Marx, K. (1957). *Capital*. Translated from the 4th German edition by Eden and Cedar Paul. London: Dent.
- (2002). *The Communist Manifesto*. London; New York: Penguin Books, 2002.
- Mason, A. (2000). "Equality, personal responsibility, and gender socialisation". *Proceedings of the Aristotelian Society*, 100: 227–246.
- Morgenthau, H. J. (1962). *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*. New York: Knopf.
- Pikety, T. (2014). *Capital in the Twent-First Century*. trans. Arthur Goldhammer. Cambridge, MA: Belknap Press.
- Putnam, R. D. (2015). *Our Kids: The American Dream in Crisis*. New York: Simon & Schuster.
- Rasmussen, D. C. (2016). "Adam Smith on What Is Wrong with Economic Inequality". *American Political Science Association*, 110(2), 342-352.
- Ridgeway, C. L. (2014). "Why Status Matters for Inequality Authority". *American Sociological Review*, 79(1), 1-16.
- Rousseau, J. J. (2009). "Toplum Sözlüşmesi'nden Seçme Parçalar" Batı'da Siyasal Düşünceler Tarihi (Yeniçağ)'nin içinde, der. Mete Tunçay, s: 377-421.
- Sachweh, P. (2017). "Criticizing Inequality? How Ideals of Equality Do and Do Not – Contribute to the DeLegitimation of Inequality in Contemporary Germany". *Historical Social Research*, 42(3), 62-78.
- Schemmel, C. (2011). "Distributive and relational equality". *Politics, Philosophy & Economics*, 11(2), 123–148.
- Smith, A. (1998). *Wealth of Nations*. Oxford: Oxford University Press.
- Spivak, G. (1988). "Can the Subaltern Speak?" derl. Cary Nelson ve Lawrence Grossberg içinde *Marxism and the Interpretation of Culture* London: Macmillan.

- Stanford Encyclopedia of Philosophy, Distributive Justice, <https://plato.stanford.edu/entries/justice-distributive/> (Erişim tarihi: 20.11.2020)
- Stiglitz, J. (2012). *The Price of Inequality: How Today's Divided Society Endangers Our Future*. New York: W. W. Norton.
- Wallerstein, I. (1974). "The Rise and Future Demise of the World Capitalist System: Concepts for Comparative Analysis". *Comparative Studies in Society and History*, 14(4): 387-415.
- Waltz, K. (1979). *Theory of International Politics*. New York: McGraw-Hill.
- Weeden, K. A. ve Grusky, D. B. (2012). "The Three Worlds of Inequality". *American Journal of Sociology*, 117(6), 1723–1785.
- Wilkinson, R. G. and Pickett, K. E. (2017). "The enemy between us: The psychological and social costs of inequality". *European Journal of Social Psychology*, 47(), 11–24.
- Wolff, J. (2013). "Scanlon on Social and Material Inequality". *Journal of Moral Philosophy*, 10: 406-42.
- Young, I. M. (1990). *Justice and the Politics of Difference*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

Extended Abstract

In this article, first of all, I attempt to put forward that inequality is a multidimensional notion, by shortly touching economy-politic dimensions of inequality and by giving prominence to social inequality discussions to focus especially on the social, moral and psychological faces of inequality and by approaching the negative effects of inequality on the disadvantaged segments of society as well as the advantaged ones. In my opinion, it is noteworthy that Scanlon points to "stigmatizing differences in status," Wilkinson and Pickett argued that status anxiety is higher in more unequal societies and consequently conspicuous consumption and statutory consumption are higher (2017: 13) and Ridgeway mentions (2014: 13) three processes in which status beliefs shape social relations - status favoritism, cooperative choice favoritism, and resistance responses to status challenges - regardless of material inequalities.

Secondly, although equality discussions were classified generally into two categories in literature as distributive equality which requires that certain social goods are distributed equally, and social equality (Miller, 1998) or relational equality (Schemmel, 2011) which identifies a society that is not

marked by status divisions or a society that people are not placed in hierarchically ranked categories, I remark that social equality emphasis can be found in the studies of writers like the founder of the Orthodox Marxism Karl Marx, the founder of the economic liberalism Adam Smith and prominent political scientist Robert Dahl. Some scholars infer from Marx's *Critique of the Gotha Program* of German Social Democratic Party that "there is no privileged single idea of equality" (Wolff, 2013:407) or others argue that Marx was among one of whom direct our attentions to *social inequality* (Wolff, 2013:407). When the studies of Smith were also analysed, it can be acknowledged that his studies concern not only material inequalities but also the negative effects of social inequalities on society's wealthy and poor sections. Rasmussen summarizes the basic concerns of Smith on extreme economic inequality as: "it distorts our sympathies, leading us to admire and emulate the very rich and to neglect and even scorn the poor, which in turn serves to undermine both morality and happiness" (2016:342). Smith emphasizes that wealth distorts our empathy as the most important factor that guides our empathy and makes "the poor person... hidden from attention" (cited in Rasmussen, 2016: 347), drawing our attention to another dimension of inequality, which we define as sympathy inequality or asymmetrical empathy. In the silence of disadvantaged segments of society that Gayatri Spivak attempt to explain in her "Can the Subaltern Speak?" (1988), experience of fall on deaf ears and neglecting which Smith lay emphasis on should have an important role. Similarly, although Robert Dahl stresses on the issue of equal distribution of political resources in his article of "Equality versus Inequality", his discussion also includes social equality dimension since he counts "social standing, honour, reputation, legal status" along with "money, wealth, knowledge, cognitive abilities, information, coercive capacities, organizations, means of communication, "connections", the capability of withholding valuable goods or services" as political resources.

Lastly, agreeing with the assessments that discussions on equality have been out of main agenda referring to an "equality crisis" (Sacweh, 2017) or that at least discussions on equality is "anaemic" (Wolff, 2013), I argue that this development can be associated with 1) theoretical and after the 1980's practical rise of neo-liberalism 2) the political economic inequalities began to be studied more in international scale due to the impact of theories of imperialism, dependency theories etc leading to take domestic political dimension of inequality to backseat, 3) come into prominence of social inequality in the literature and increase in the critiques towards the discussion of inequality problematique at the level of material inequalities that taking material inequality back seat with another reason.

In conclusion, given the fact that escalating income gap has been one of the basic problems of human societies, rather than expecting "trickle down" of the wealth, I suggest we should construct a new social relationality and social responsibility ethic. In other words, the negative effects of inequality

will continue to grow increasingly, unless the benefits of those with economic, political and social advantages are balanced by the understanding of responsibility at the individual level and the encouragement of taking more responsibility at the socio-political level. For this reason, the pressure of status inequalities on disadvantaged social segments should be reduced. For this reason, oppression of status inequalities which consolidate material inequalities over disadvantageous social segments should also be decreased. As Smith remarks, among the oppressions of status inequalities over disadvantageous segments of society, underestimating them, perceiving them as fruitless or overlooking and neglecting them also expose them to arduous psychological and identity problems. As long as advantageous ones use language and various status symbols as gatekeeper, and therefore, as a *soft weapon* to prevent social transitivity in order to protect their class and status privileges, in their daily lives the disadvantaged segments of society are going to be hurt by this practices continually. Therefore, in my opinion, to struggle with status inequalities, gaining skills of using language, gestures and facial expressions in a way minimizing exclusionary and insulting perception and attitudes are as important as struggling with the constituents of structural violence. Furthermore, I believe that reducing the amount of *language crimes* that was generated within our daily speech practices, is among the things that would serve most to increase our life quality.